

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Český egyptologický ústav

Bakalářská práce

Julie Prokopová

Hrobka Petosirida v Tuna el-Gebel.

**Studie egyptských a řeckých aspektů dekorativního
programu hrobky.**

The Tomb of Petosiris at Tuna el-Gebel.

A study of Egyptian and Greek aspects of the tomb's decorative program.

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Filip Coppens, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Julie Prokopová

Klíčová slova: Petosiris, Tuna el-Gebel, ikonografie, neegyptské prvky ve výzdobě egyptských hrobek

Keywords: Petosiris, Tuna el-Gebel, iconography, non-egyptian elements in the decoration of Egyptian tombs

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá vybranými scénami z Petosiridovy hrobky na pohřebišti v Tuna el-Gebel, které kombinují egyptské, řecké, a dokonce i některé perské ikonografické prvky. Autorka rozebere každou scénu zvlášť, určí jednotlivé prvky a následně se pokusí zodpovědět otázku, zda míra použití neegyptských prvků souvisí s motivem scény, případně jejím umístěním v rámci hrobky, a jaké důvody mohly Petosirida vést k jejich použití na daném místě.

Annotation:

The BA thesis deals with scenes from the tomb of Petosiris in Tuna el-Gebel, which combine Egyptian, Greek and even some Persian iconographic elements. The author will analyse individual scenes, define specific elements and aim to answer two main questions. The first one concerns whether the degree of the use of non-Egyptian (iconographic) elements relates to the motif of the scene or its location within the tomb. The second question regards the motives that might have led Petosiris to use these elements in that very place.

Poděkování:

Děkuji Doc. PhDr. Filipu Coppensovi, Ph.D. za vedení této práce a ochotnou pomoc při jejím psaní.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Topografie lokality.....	9
3	Historie výzkumů v Tuna el-Gebel.....	11
4	Petosiridova hrobka.....	12
5	Historické pozadí.....	16
6	Rozbor scén.....	18
6.1	Pronaos.....	18
6.1.1	Východní stěna.....	19
6.1.2	Západní stěna.....	28
6.1.3	Jižní stěna.....	38
6.1.4	Severní stěna.....	50
6.2	Naos.....	59
6.2.1	Scéna 88.....	59
8	Závěr.....	69
9	Bibliografie.....	73
9.1	Zkratky.....	73
9.2	Internetové zdroje.....	73
9.3	Použitá literatura.....	74
9.4	Zdroje použitých obrázků.....	83

1 Úvod

Petosiridova hrobka v Tuna el-Gebel byla zbudována a vyzdobena v době velkých změn, kdy v Egyptě vládu Peršanů vystřídal příchod Alexandra Makedonského a po něm nástup Ptolemaiovců. To s sebou přineslo intenzivní styky s řeckou kulturou, která silně ovlivnila do té doby velmi pomalu se měnící egyptské umění. Výzdoba Petosiridovy hrobky je jednou z prvních ukázek tohoto vlivu, a proto se také stala předmětem zkoumání v mé práci. Nejsou to však jen řecké prvky, které se objevují v Petosiridově hrobce. Je možno vystopovat i několik málo prvků, zřejmě inspirovaných perskou kulturou. Dalším vlivem, který byl pravděpodobně při tvorbě výzdoby důležitý, je pak umění nedaleké Amarny. Ruiny Achetatonu nejsou nijak daleko od Hermopole a některé reliéfy, pocházející z tohoto města, byly dokonce v Hermopoli nalezeny. Podle Valerie Kuvatove je pravděpodobné, že tamní umělci je znali a že se jimi nechali inspirovat při výzdobě Petosiridovy hrobky.¹

Hrobka je rozdělena na tři části, *naos* a *pronaos* v nadzemní části, z *naa* pak vede šachta do substruktury. Výzdoba se nachází na vnější fasádě hrobky, na stěnách *naa* a *pronaa* a svým charakterem se velmi liší. Na stěnách *naa* a na fasádě jsou vyobrazeny převážně tradiční egyptské náboženské scény, vypodobněné v klasickém egyptském stylu. Jedinou výjimkou jsou dvě scény, zachycující průvod nosičů obětí v *nau*. Oproti tomu *pronaos* je vyzdoben množstvím scén z běžného života v tehdejší Egyptě. Tyto náměty, například sklizeň pšenice, sběr vína nebo orba pole, nejsou v Egyptě ničím novým a objevují se na stěnách hrobek již od staré říše, zde jsou však vyvedeny úplně novým způsobem. Lidé mají na sobě řecké oděvy, neegyptsky působící účesy a na scénách se objevuje mnoho dalších prvků, do té doby v egyptské ikonografii neznámých. Cílem mé práce je scény popsat a určit, které prvky je možno považovat za tradičně egyptské a které jsou naopak nové. U těch, u nichž to bude možné, jako například u již zmíněných oděvů, pak bude určen jejich řecký původ.

Práce je věnována především scénám z *pronaa*, jelikož, jak již bylo zmíněno, v *nau* a na fasádě jsou scény většinou čistě egyptské. Z *naa* je zde zařazena pouze jedna ze dvou zmíněných scén nosičů obětí, která obsahuje množství velmi zajímavých neegyptských prvků. Ani z *pronaa* zde nebudou popsány všechny scény, protože jejich množství přesahuje rozsah bakalářské práce. Vybrány z nich budou ty, které obsahují nejzajímavější neegyptské prvky. Hlavním zdrojem pro tuto práci je publikace Nadine Cherpion, Jeana-Pierra Corteggianiho a Jeana-

¹ Kuvatova 2022.

Françoise Gouta,² v níž jsou detailní fotografie všech scén z Petosiridovy hrobky. Dalším důležitým zdrojem je publikace Gustava Lefebvrea,³ objevitele hrobky, kde všechny scény detailně popisuje. Při popisu jednotlivých scén se budu držet jeho textu a v případě, že bych ním nesouhlasila, uvedu pro to své důvody a argumenty. Čísla scén zde budou uvedena podle publikace Cherpion, Corteggianiho a Gouta, nikoli podle Lefebvrea.

K určení tradičních a netradičních prvků výzdoby bude použito srovnání se scénami z tradičních egyptských hrobek Nové říše. Až na několik výjimek se bude jednat převážně o hrobky z thébské nekropole, které mají dobře dochovanou výzdobu. Tyto novoříšské hrobky náležejí do doby, kdy bylo v Egyptě umění velmi tradiční (s výjimkou Amarnské doby), přitom je však ještě od Petosiridovy hrobky nedělí tak velká časová mezera, jako kdyby byly k porovnání použity hrobky ze Střední nebo Staré říše.

Popis scén bude věnován hlavně *pronau*. Začnu u východní stěny, následovat bude stěna západní, poté stěna jižní, a nakonec stěna severní. Poté bude následovat jedna vybraná scéna z *naa*.

² Cherpion, Corteggiani, Gout 2022.

³ Lefebvre 1924a.

2 Topografie lokality

Pohřebiště Tuna el-Gebel leží ve Středním Egyptě na západním břehu Nilu, naproti starověké Hermopoli, dnešnímu Ešmúnénu. Svůj současný název dostalo podle sousední vesnice a jedná se o lokalitu s mnoha archeologickými pozůstatky nejrůznějšího data.⁴

Po celé délce měří lokalita až 7,5 km, její nejnižší bod leží 1,5 km od Petosiridovy hrobky, u Kom el-Ahmaru, ten nejsevernější na vyvýšenině jménem Dair Nazlat Tuna.⁵

Co se týče prvního použití tohoto místa, když pomineme některé paleolitické nálezy, objevené v centrální části Tuny, pocházejí nejstarší doklady použití lokality z Nové říše, kdy tu vzniklo pohřebiště hodnostářů z Hermopole. Blíže se tyto hrobky datují do 18. a 19. dynastie.⁶ Dalším zajímavým nálezem z této doby je pak nejsevernější hraniční stéla Achetatonu, nacházející se poblíž slavného Ibiotapeionu. Nese zobrazení Achnatona, Nefertiti a dvou jejich dcer, které uctívají boha Atona.⁷

Zmíněné novoříšské hrobky se nacházejí na pohřebišti nazvaném Gabbanat al-Garaifa, které leží 2 km severně od vesnice, u ústí malého wádí. Dnes je zde možné nalézt především hrobové šachty a zničené superstruktury.⁸ Od 18. dynastie byla tato lokalita užívána jako hlavní pohřebiště pro Hermopoli až do Pozdní doby, na začátku řecko-římské doby však byla opuštěna a pohřby se přesunuly jinam.⁹

Na jihu Tuny, u širokého wádí, kudy vedla karavanní cesta, leží nekropole al-Fasagi. Je asi nejznámější částí této lokality, jelikož právě tady se nachází Ibiotapeion, pohřebiště posvátných ibisů a paviánů.¹⁰ Dlouho zůstávalo jediným známým pohřebištem ibisů v Egyptě. Jedná se o podzemní galerie, které se pravděpodobně začaly budovat za vlády Psametika I., a soudě podle nalezené keramiky, užívány byly ještě v prvních třech stoletích po přelomu letopočtu. Není možné udat přesné číslo pohřbených zvířat, nicméně jejich počet přesahuje milion. Kromě ibisů a paviánů byla nalezena i další zvířata.¹¹ Mimo zvířecí pohřby tu byli pohřbeni i někteří vysocí hodnostáři, například Thovtův velekněz z Hermopole Anchhor.¹²

⁴ Tyldelsley 1999, s. 847.

⁵ Kessler 1981, s. 110.

⁶ Tyldelsley 1999, s. 848.

⁷ Davies 1908, s. 23; Murnane, Siclen 1993, s. 69-71.

⁸ Kessler 1981, s. 110.

⁹ Tyldelsley 1999, s. 848.

¹⁰ Tyldelsley 1999, s. 848, Kessler 1981, s. 110-111.

¹¹ Kessler, Dreisch, Steinmann, Berteaux, Peters 2005, s. 203.

¹² Tyldelsley 1999, s. 848; Gabra 1939, s. 493-495.

Na této lokalitě se nachází i samotný předmět této práce, hrobka Petosirida, kolem níž se rozkládá takzvané Petosiridovo pohřebiště, kde stojí i další podobné hrobky.¹³ Jejich objevitel, Sami Gabra, je pojmenoval „Chrámové hrobky,“ pro jejich strukturu, připomínající tehdejší chrámy.¹⁴ Z dalších významnějších hrobek na této lokalitě je možno zmínit pohřební kaple Džeddžehutiuefanča¹⁵ a Padikema,¹⁶ které pocházejí z počátku ptolemaiovské éry,¹⁷ nebo hrob mladičké Isadory, která se zřejmě z neznámých důvodů utopila v Nilu. Datuje se asi do druhého století po Kristu.¹⁸

Na jihu Tuny el-Gebel stával také takzvaný Velký chrám, který se do dnešních dob zachoval v podobě, která mu byla dána v římské době.¹⁹ Byl u něj i prostor, kde se zřejmě chovala posvátná zvířata boha Thovta a Alexander Badawy z toho usuzoval, že právě jim byl také zasvěcen.²⁰

Po celé délce pohřebiště, u okraje pouště, se táhne řada mělkých hrobů z římské doby.²¹

Kromě pohřebišť byly na této lokalitě i sídliště, například v části Nazlat Tuna jsou pozůstatky po zemědělském osídlení z počátku 1. tis. n. l. a u Ibiotapheionu bylo sídliště kněží spojených s tímto místem.²²

¹³ Tyldelsley 1999, s. 848.

¹⁴ Lembke 2014, s. 84; Gabra 1941.

¹⁵ Sabottka 1983, 147-151.

¹⁶ Gabra 1941, s. 11-27.

¹⁷ Kessler 1981, s. 110-111.

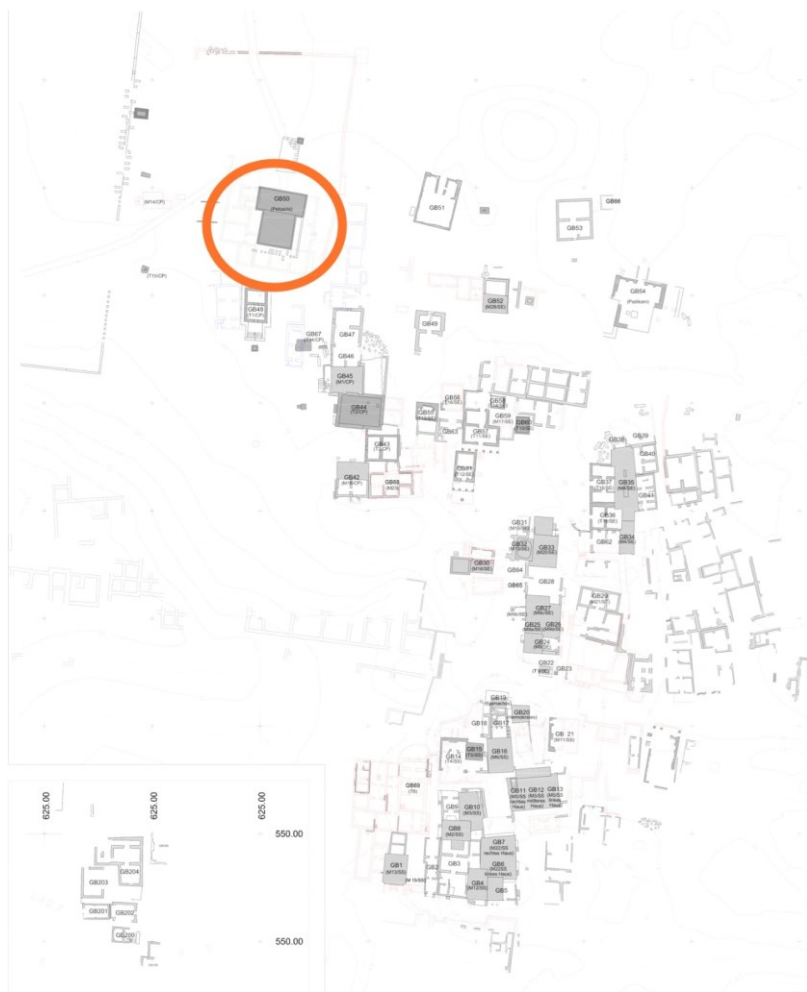
¹⁸ Perdrizet 1941, s. 67-72, Gabra 1932, s. 66-68.

¹⁹ Kessler 1986, s. 801-802.

²⁰ Badawy 1956, s. 257-266.

²¹ Kessler 1981, s. 111.

²² Kessler, Nur Ed-Din 1996.

obrázek č. 1, Petosiridovo pohřebiště (Petosiridova hrobka je označena červeně)

3 Historie výzkumů v Tuna el-Gebel

Jako první se o lokalitu zajímal již Lepsius, který ji navštívil v letech 1842-1846 a zmapoval některé hroby a achetatskou stélu, ale první opravdový výzkum tu provedl André Gombert z Institut Français d'Archéologie Orientale na počátku 20. století.²³ Po něm pokračoval roku 1913 Walter Honroth z Deutsche Orient-Gesellschaft, který prozkoumal některé hroby z římské doby.²⁴ V roce 1919 byla Gustavem Lefebvrem objevena hrobka Petosirida.²⁵ K výzkumům se poté v letech 1931-1952 vrátil Sami Gabra z Káhirské univerzity, který se zabýval

²³ Chassinat 1903; Zivie 1975, s. 322-323.

²⁴ Grimm 1975.

²⁵ Lefebvre 1924a; Lefebvre 1924b

pohřebišťem okolo Petosiridovy hrobky²⁶ a částí Ibiotapheionu.²⁷ Alexander Badawy od roku 1949 zkoumal Velký chrám,²⁸ pracoval také na pohřebišti poblíž něj.²⁹

V sedmdesátých letech Petosiridovo pohřebišťe zkoumali Grimm, Krauss a Sabotka z University v Trieru,³⁰ jejich výzkum však z velké části zůstal nepublikován. V letech 1972-1974 probíhal výzkum Německého archeologického ústavu na řecko-římském pohřebišti, který vedli Günter Grimm a Dieter Johannes. Od roku 1989 probíhal projekt Egyptologického ústavu Ludvíkovo-maxmiliánovy univerzity v Mnichově a Káhirske univerzity pod vedením Dietra Kesslera, který se věnoval zvířecí nekropoli³¹ a severní části Petosiridova pohřebišťe. Na to se roku 2005 vrátil tým z Roemer und Pelizaeus-Museum v Hildesheimu pod vedením Katji Lembke.³² Ta zde pracuje i v současnosti.³³

4 Petosiridova hrobka

Petosiris byl Thovtovým veleknězem v Hermopoli. Jeho jméno je pořečtenou formou egyptského jména Padiusir.³⁴ Z textů v jeho hrobce se můžeme dozvědět mnoho o jeho životě a jeho rodině. Byl synem muže jménem Sišu a měl staršího bratra Džeddžehutiuefancha, kteří oba zastávali tentýž úřad jako Petosiris. Jeho matkou byla paní Nefretrenpet, kněžka bohyně Nehemtawi, a oženil se s ženou jménem Renpetnofret, s níž měl dva syny a tři dcery.³⁵ V autobiografii ve své hrobce mluví o chaosu, jenž zachvátil Egypt, a o tom, jak on sám byl tím, kdo udržoval pořádek a zajistil, že v chrámu probíhalo všechno, jak mělo, kněží neopustili svá místa a že se lidé jeho města měli dobře.³⁶ Nicméně v textu není uveden žádný konkrétní král ani nic dalšího, co by usnadnilo jeho přesnou dataci.

²⁶ Gabra, Drioton, Perdrizet, Waddell 1941.

²⁷ Gabra 1939.

²⁸ Badawy 1956, s. 257-266.

²⁹ Badawy 1960.

³⁰ Sabotka 1983.

³¹ Kessler, Nur el-Din 1994; Kessler, Nur el-Din 1996.

³² Lembke 2012; Lembke 2010.

³³ Excavations - Tuna el-Gebel, Tuna Necropolis. [online]. Dostupné z: <https://www.tuna-el-gebel.com/en/excavations.html> [citováno k 10.5.2023]; Projekt Tuna el-Gebel [online]. Dostupné z: <https://tunaelgebel.wordpress.com/tuna-el-gebel/> [citováno k. 10.5.2023].

³⁴ Sales 2016, s. 180.

³⁵ Lefebvre 1924a, s. 4-5.

³⁶ Lichtheim 1980, s. 45-48.

Víme, že po Petosiridově otci zastával úřad velekněze nejprve jeho starší bratr a toho následně vystřídal Petosiris,³⁷ nicméně není úplně jasné, kdy k tomu došlo. Podle Miriam Lichtheim, která tak usuzuje na základě textů z hrobky, prožil Petosiris ve funkci velekněze bouřlivou dobu druhé perské nadvlády a pokračoval v ní i nějakou dobu po dobytí Egypta Alexandrem Makedonským roku 332 př. Kr.³⁸ Bernadette Menu naopak umisťuje Petosiridovo převzetí úřadu po bratrovi až do doby po porážce Peršanů.³⁹ Podle Gustava Lefebvrea, objevitele hrobky, je vzhledem silnému řeckému vlivu na výzdobu nemožné, aby byla hrobka postavena dříve, než koncem 4. nebo začátkem 3. století př. Kr.⁴⁰

Petosiris si zřejmě získal pověst moudrého muže a již brzy po jeho smrti mu začaly být prokazovány téměř božské pocty. V polovině 2. století př. Kr. již byla jeho hrobka cílem poutníků.⁴¹ Jak bylo v té době obvyklé, zanechávali tam různé nápisy, nejvíce se jich nachází v *pronaos* a na venkovní fasádě.⁴²

Jak již bylo zmíněno, s výzkumem hrobky začal roku 1919 Gustav Lefebvre a výzkum pokračoval do roku 1920. Jeho první publikací, týkající se Petosiridovy hrobky, byl článek s názvem *Le tombeau de Petosiris, rapport préliminaire* v *Annales du Service des antiquités de l'Égypte* z roku 1920. Následovala pak třídílná podrobná publikace v roce 1924.⁴³

K hrobce vede dlážděná stezka. Původně mohla být dlouhá snad až 20 m, dnes z ní zbývá 13 m.⁴⁴ Její průčelí obsahuje čtyři pilíře a na fasádě jsou vyobrazení Petosirida, kterak obětuje bohům.⁴⁵ Celkově je orientována od severu k jihu.⁴⁶ Před vchodem do hrobky se nachází oltář.⁴⁷

Vchází se skrze *pronaos*, za nímž následuje téměř čtvercový *naos*.⁴⁸ Lefebvre byl toho názoru, že se původně mělo jednat pouze o *naos* a *pronaos* byl přidán dodatečně. *Pronaos* je věnován kultu samotného Petosirida.⁴⁹ Scény a nápisy jsou vyryty v reliéfu a původně byly zřejmě barevné, z barev se však do dnešní doby mnoho nezachovalo.⁵⁰ Výzdoba *naos* je na rozdíl od

³⁷ Lichtheim 1980, s. 45.

³⁸ Lichtheim 1980, s. 44; Naqaten 1982, s. 996.

³⁹ Menu 1994, 326-327.

⁴⁰ Lefebvre 1920, s. 10.

⁴¹ Lefebvre 1924a, s. 9-10.

⁴² Lefebvre 1924a, s. 21-22.

⁴³ Lefebvre, 1924a; Lefebvre, 1924b.

⁴⁴ Lefebvre 1924a, s. 13.

⁴⁵ Lefebvre 1924a, s. 9.

⁴⁶ Lefebvre 1920, s. 47.

⁴⁷ Lembke 2014, s. 84

⁴⁸ Lefebvre 1920, s. 47; s. 13, Sales 2016, s. 180.

⁴⁹ Lefebvre 1920, s. 47.

⁵⁰ Lefebvre 1920, s. 53.

prona věnována i kultu Petosiridova otce a staršího bratra.⁵¹ Kaple je rozdělena do tří částí dvěma řadami po dvou pilířích. Stěny jsou pokryty vrstvou štuky, který je zdoben figurálními scénami a nápisy. Obě tyto místnosti zde popisují pouze stručně, protože právě scénám, které se v nich nacházejí, bude věnována celá práce.

V podlaze *naa* se nachází pohřební šachta, která byla původně zakryta třemi kameny, Lefebvre z nich našel již pouze jeden.⁵² Šachta je čtvercová, nejprve obezděná a pak vytesaná ve skále a hluboká 8 metrů. Šachtou se sestoupí do velmi nepravidelného podzemního prostoru. Na jedné straně se nachází místnost se dvěma metr dlouhými výklenky, které měly zřejmě obsahovat sarkofágy, ale byly nalezeny prázdné.⁵³ Naproti této místnosti je větší galerie. V ní Lefebvre našel několik sarkofágů, pocházejících z římské doby, z nichž jeden obsahoval i tělo.⁵⁴ Kromě nich tu byly i tři velké sarkofágy. První z nich neměl víko a obsahoval pět lebek a nějaké kosti. Druhý měl víko, ačkoli rozbité, a z nápisu na něm je zřejmé, že patřil paní Renpetnofret, manželce Petosirida, nicméně obsahoval jen dřevěnou rakev a dvě lebky. Poslední z nich patřil samotnému Petosiridovi. Stejně jako ostatní, byl i tento poničený a vykradený, nicméně se na něm zachovalo Petosiridovo jméno a titulatura.⁵⁵ Sarkofág byl prázdný, ale poblíž něj byly nalezeny zbytky dalších dvou dřevěných rakví, které byly původně uvnitř. Jedna z nich byla ze dřeva sykomory, s mumiformním víkem pokrytým nápisy. Druhá byla pravděpodobně z borovicového dřeva. Je na ní text 42. kapitoly Knihy mrtvých, organizovaný do pěti sloupců. Kromě sarkofágů Petosirida a jeho ženy byla objevena i vnitřní dřevěná rakev jejich syna Džehutirecha.⁵⁶

⁵¹ Lefebvre 1920, s. 47.

⁵² Lefebvre 1920, s. 48.

⁵³ Lefebvre 1924a, s. 17.

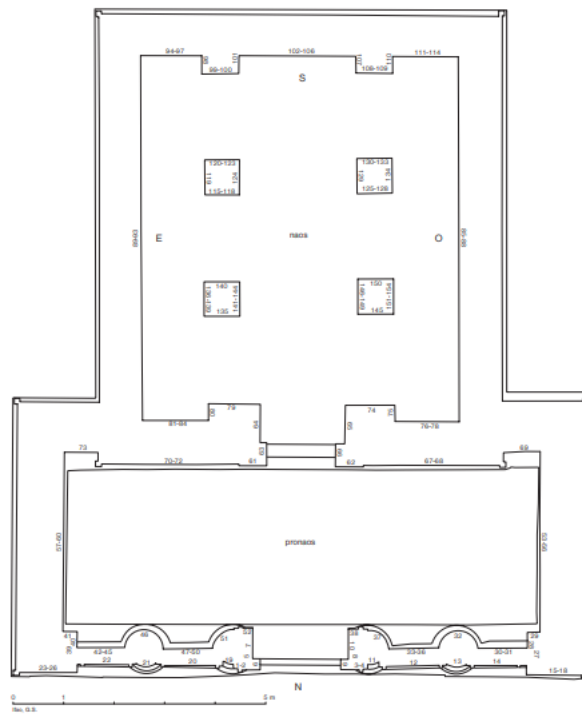
⁵⁴ Lefebvre 1924a, s. 18.

⁵⁵ Lefebvre 1924a, s. 18.

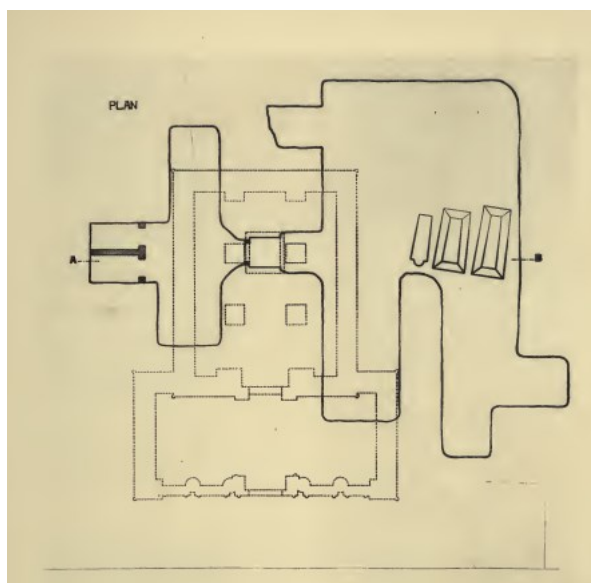
⁵⁶ Lefebvre 1924a; s. 19-21.

obrázek č 2, Petosiridova hrobka

obrázek č. 3, plán Petosiridovy hrobky

obrázek č. 4, substruktura Petosiridovy hrobky

5 Historické pozadí

Petosiris žil v dobách velkých změn, které měly pravděpodobně vliv i na zvláštní hybridní styl, jímž je vyzdobena jeho hrobka. Z toho důvodu jsem se rozhodla do této práce zařadit i krátký úvod do událostí oné doby.

Roku 525 př.Kr. proběhla bitva u Pelusia, kde byl egyptský král z takzvané saiské dynastie, Psametik III., poražen perským králem Kambýsem I. Tak započalo období první perské nadvlády, s níž se ovšem Egyptané nesmířili, ačkoli se Kambýses snažil přistoupit na egyptský ideál faraona, přijal titul Nástupce Reův a vykonával oběti v chrámech.⁵⁷ Hned po Kambýsově smrti roku 522 př.Kr. proběhla vzpoura, nicméně Kambýsův nástupce, Dareius I. ji potlačil a Egypt znovu ovládl.⁵⁸ Následovala vzpoura Inarova, ve které Egyptu vojensky pomohly i Athény. Začala zřejmě nedlouho po smrti Xerxa I. a trvalo několik let, než se jeho nástupci Artaxerxovi I. povedlo mít celý Egypt bezpečně pod svou nadvládou.⁵⁹

Po smrti Dareia II. musel jeho nástupce Artaxerxes II. bojovat o udržení trůnu, což poskytlo příležitost Egyptanům. Chopil se jí Amenirdis, kterému se podařilo Peršany porazit a stát se

⁵⁷ Atkinson 1956, s. 167-168.

⁵⁸ Lloyd 2003, s. 374-375.

⁵⁹ Kahn 2008, s. 430-433.

jediným králem 28. dynastie.⁶⁰ Egypt si měl zachovat svobodu ještě po dobu dalších dvou dynastií. Přišel ovšem čas, kdy bylo znovu třeba chystat se na válku s Persií. První král 30. dynastie, Nachtnebef, opevnil všechna ramena Nilu, a tak se mu povedlo odrazit Perský útok roku 373. př. Kr.⁶¹ Jeho nástupce Džedhor, se obrátil k Řekům a s armádou vyrazil do Syropalestiny, zatímco v Egyptě místo něj vládl jeho bratr Čahapimu. Ten toho ovšem zneužil, vzbouřil se a na trůn dosadil svého syna Nachthareheba. Džedhor se poté pravděpodobně uchýlil do Persie pod ochranu svého někdejšího nepřítele.⁶²

Nachtharehebovi se sice povedlo odrazit první perský útok, o několik let později byl však poražen Artaxerxem III. a musel uprchnout za jižní hranici Egypta. Tak se Egypt dostal podruhé pod Perskou vládu.⁶³

Toto období nicméně nebylo dlouhé. Po smrti Artaxerxa III. se na trůn dostal Artaxerxes IV. Za jeho vlády se v Egyptě objevil král jménem Kababaš, který nějakou dobu ovládal alespoň část nilské delty, ale Dareius III. znovu získal kontrolu nad celou zemí. V té době už se ale na historické scéně objevil Alexandr III.⁶⁴ Roku 332 př. Kr. dobyl Egypt a ukončil tak období druhé perské nadvlády.⁶⁵ O necelých deset let později ale Alexandr v Babylonu zemřel. Jeho formálními nástupci se stali jeho bratr Filip Arrhidaeus a jeho syn (v době Alexandrově smrti ještě nenarozený) Alexandr IV. Jejich regentem byl Perdikas.⁶⁶ Správa říše byla rozdělena mezi Alexandrově generály, přičemž Egypt připadl Ptolemaiovi.⁶⁷ Ten se zřejmě nehodlal smířit s postavením pouhého správce Egypta, roku 321. př. Kr. unesl tělo Alexandra Velikého, které bylo transportováno do Malé Asie, a nechal ho pohřbít v Egyptě. To byl jeden z důvodů pro začátek první války diadochů, na jejímž konci se velká Alexandrova říše rozpadla a ti, kteří měli být jen správci různých území, se prohlásili za krále. Mezi nimi i Ptolemaios, a tak započalo to, čemu dnes říkáme Ptolemaiovský Egypt.⁶⁸

Pro předmět mé práce je důležité ještě alespoň krátce zmínit postupný nárůst řeckého vlivu v Egyptě. Řekové se tu začali usazovat dávno před příchodem Alexandra Makedonského.

⁶⁰ Wojciechowska 2016, s. 22-23.

⁶¹ Wojciechowska 2016, s. 40-41.

⁶² Wojciechowska 2016, s. 49-50.

⁶³ Wojciechowska 2016, s. 52-54.

⁶⁴ Wojciechowska 2016, s. 73-80.

⁶⁵ Lloyd 2003, s. 389.

⁶⁶ Anson 2018, s. 21-22.

⁶⁷ Lloyd 2003, s. 389.

⁶⁸ Anson 2018, s. 23-33; Lloyd 2003, s. 389.

Nejznámějším z jejich sídlišť byla Naukratis, jejíž počátky leží pravděpodobně již na začátku 7. století př. Kr. Původně byla nejspíš jen jednoduchým, nestálým sídlištěm Milét'anů, které sloužilo pro jejich obchod s Egyptem, ale brzy se rozrostla. Vládci ze Saiské dynastie využívali řecké žoldnéře, kteří se mimo Naukratidu začali usazovat i v Tell Deffeneh, které bylo založeno ve východní deltě.⁶⁹ Řecký vliv vzrostl natolik, že to vedlo k egyptské revoltě. Novým králem se stal Ahmose II., ale ani on se bez Řeků úplně neobešel. Omezil pouze jejich působnost na Naukratidu.⁷⁰ Poté, co byl jeho nástupce Psametik III. poražen Peršany, byl řecký vliv v Egyptě silně omezen, ale přesto nezmizel úplně.⁷¹ Jak již bylo zmíněno výše, i vládci posledního období egyptské samostatnosti před druhou Perskou nadvládou využívali řecké spojení. Po nástupu Ptolemaiců se centrum Egypta přesunulo z Memfidy do Alexandrie, která se stala místem čilých kontaktů s řeckou kulturou,⁷² a tak již nic nebránilo helénismu plně se projevit v egyptské kultuře. I Hermopole, Petosiridův domov, byla již v raných ptolemaiovských časech místem s velkou řeckou komunitou.⁷³

6 Rozbor scén

6.1 Pronaos

Výzdoba *pronaos* je věnována Petosiridovi.⁷⁴ Scény na stěnách zobrazují sklizeň obilí, sběr vína, výrobu zlatých a měděných předmětů a mnoho dalších situací z běžného života. V jejich stylu je však velmi zajímavá kombinace tradičních egyptských prvků a prvků nových, do této doby v egyptském umění neznámých.⁷⁵ Proto jsou právě scény z *pronaos* hlavním předmětem této práce.

⁶⁹ Hanrahan 1961, s. 47-48.

⁷⁰ Hanrahan 1961, s. 51-52.

⁷¹ Hanrahan 1961, s. 56-57.

⁷² Caneva 2018, s. 116.

⁷³ Kuvatova 2022, s. 5.

⁷⁴ Sales 2016, s. 181.

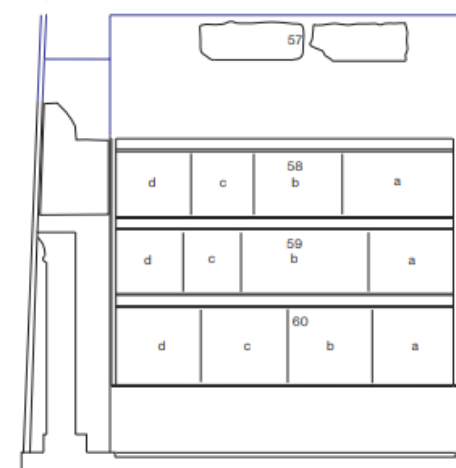
⁷⁵ Sales 2016, s. 182.

obrázek č. 5, *pronaos*

6.1.1 Východní stěna

Na této stěně bylo původně pět registrů, je však poničená a do dnešních dní se zachovaly pouze tři spodní z nich.⁷⁶ Všechny jsou věnovány zemědělským scénám z běžného egyptského života. Do této práce jsou vybrány dvě ze tří scén. Jako první je scéna z vrchního registru, zachycující sklizeň pšenice, jako druhá pak spodní scéna, zobrazující orbu a setbu. Prostřední registr zachycuje sklizeň lnu a scéna je velmi podobná, svým námětem i neegyptskými prvky, na ní zachycenými, scéně se sklizní pšenice, proto zde popsána nebude.

obrázek č. 6, východní stěna

⁷⁶ Lefebvre 1924a, s. 75.

6.1.1.1 Scéna 58

V horním registru, na scéně s číslem 58, je vyobrazena sklizeň pšenice. To je jeden z oblíbených tradičních motivů na stěnách egyptských hrobek,⁷⁷ zde je však obohacen o zajímavé neegyptské prvky. Nad celou scénou se táhne hieroglyfický text. Cherpion, Corteggiani a Gout ji dělí do čtyř menších částí,⁷⁸ pro přehlednost popíší nejprve každou část zvlášť.

58a

V této části scény jsou 4 osoby. První zprava stojí muž, opírající se o hůl, který zřejmě dozírá na sběrače obilí. Před ním je druhý muž, sehnutý a otáčející se dozadu, který sbírá obilí pomocí srpů. Oba muži mají vousy a jsou oblečeni do řasených rouch bez rukávů, stažených v pase. U muže sbírajícího obilí je navíc patrné, že tunika byla vybarvena modře. Na hlavě mají oba špičaté čapky.

Další osobou na scéně je žena, oděná do dlouhých šatů, s vlasy, které se zdají být spletené do malých copánků. Přes rameno má malou tašku. Před ní stojí nahé dítě, které jí podává pšeničné klasy.

scéna 58a

⁷⁷ Lefebvre 1924a, s. 75.

⁷⁸ Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 64.

58b

Na této části scény jsou dvě osoby. Muž, oděný stejně jako ti před ním, ovšem bez čapky. Má kudrnaté krátké vlasy (je ale patrná začínající pleš) a vousy a také sbírá klasy srpem. Druhou osobou je nahý chlapec, které mu opět podává klasy. Přes rameno má podobnou tašku jako žena před nimi.

scéna 58b

58c

Zde jsou dva muži, oba bez vlasů, oděni v oděv stejného typu, jako muži před nimi. První z nich, jehož oděv byl zřejmě původně modrý, zrovna pije, svůj srp drží pod ramenem. Muž za ním je vousatý, oděný do oranžové a v ruce drží svazek pšeničných klasů. Tento muž je na rozdíl od ostatních zobrazen kompletně z profilu, včetně ramen.

scéna 58c

58d

Tato část zobrazuje tři muže mlátící obilí pomocí krátkých tyčí, přičemž každý z nich drží dvě. Všichni mají opět ten stejný typ oděvu jako muži před nimi. Dva z nich, kteří stojí po stranách, jsou plešatí, bez čapky a bez vousů, jeden v modrém a druhý v oranžovém. Zobrazení jsou z profilu. Prostřední muž je v modrém, bez vousů a s čapkou, pod níž jsou vidět kudrnaté krátké vlasy. Jako jediný na této scéně je zobrazený z anfasu.

scéna 58d

Typicky egyptské prvky:

1. Námět: Jak je zmíněno výše, celý námět scény je pro Egypt velmi typický, velmi podobnou postavu muže, opírajícího se o hůl a dozírajícího na práci, můžeme nalézt například i na vyobrazení v novoříšské hrobce Menny (TT69).⁷⁹ Další z mnoha scén zachycujících sklizeň jsou například v hrobkách Paheriho (EK3),⁸⁰ Nachta (TT52),⁸¹ Panehsiho (TT16),⁸² Senedžema (TT1),⁸³ Apyho (TT217)⁸⁴ nebo Rechmirea (TT100).⁸⁵
2. Oděv a účes ženy: Oproti velmi netypickému vzhledu mužů vzhled vyobrazené ženy odpovídá egyptským standardům. Podobný účes i dlouhé bílé šaty můžeme vidět například i na vyobrazení dívky sbírající len, které je v hrobce Nachta (TT52),⁸⁶ nebo u dívky s datlemi v hrobce Desekaraseneba (TT38).⁸⁷
3. Zobrazení z profilu, přičemž ramena jsou zepředu u většiny postav: Egyptané typicky zobrazovali lidskou postavu z profilu, přičemž však ramena a oko jsou divákem viděny zepředu.⁸⁸ To je na popisované scéně u většiny postav dodrženo. Stejně tak je to i u většiny postav na dalších popisovaných scénách, tudíž se o tom nadále zmíním jen v případě, že to dodrženo nebude.
4. Nahé děti: Děti byly v egyptském umění obvykle zobrazovány nahé, jak vidíme i zde, chybí jim však charakteristický pramen vlasů na jinak vyholené hlavě.⁸⁹

Pro Egypt netypické prvky:

1. Vousy a vlasy mužů: Pro Egyptany nebylo typické zobrazovat muže s vousy. Když už se takoví objevují, bývají to spíše cizinci.⁹⁰ Je sice možné najít i vyobrazení vousatých dělníků, kteří jsou Egyptané,⁹¹ na vyobrazení sklizně ve výše zmiňovaných hrobkách se však nic takového neobjevuje (v hrobce Apyho (TT217) má muž orající pole malou bradku,⁹² ale rozhodně se nejedná o plnovous, jako u Petosirida) a proto se kloním k názoru, že se jedná spíše o neegyptský prvek.

⁷⁹ Mekhitarian 1954, s. 77.

⁸⁰ Murray 2003, s. 517.

⁸¹ Mekhitarian 1954, s. 73.

⁸² Mekhitarian 1954, s. 145.

⁸³ Dodson, Ikram 2008, s. 101.

⁸⁴ Davies 1927, pl. XXX.

⁸⁵ Davies 1943, pl. XXXIX.

⁸⁶ Mekhitarian 1954, s. 75.

⁸⁷ Mekhitarian 1954, s. 69.

⁸⁸ Teeter 1994, s. 16.

⁸⁹ Goelet 1993, s. 21.

⁹⁰ Teeter 2000, s. 159.

⁹¹ Např. Davies 1943, pl. LVIII; Davies 1930, pl. LXI.

⁹² Davies 1927, pl. XXX.

2. Vrásky: U muže na scéně 58b jsou vidět zobrazené vrásky na čele, což je v egyptském umění neobvyklé. Egypťané byli obvykle zobrazováni mladí, bez vad na kráse a vrásek.⁹³
3. Oblečení mužů: Když se podíváme na dřívější egyptská vyobrazení sklizně, vidíme, že sběrači mají obvykle krátké bílé bederní roušky (např. v hrobkách Nachta (TT52), Menny (TT69),⁹⁴ Paheriho (EK3),⁹⁵ Panehsiho (TT16),⁹⁶ Apyho (TT217)⁹⁷ a Rechmirea (TT100)⁹⁸). Šaty mužů na této scéně Sales identifikuje jako *chiton*,⁹⁹ což je název pro řecký oděv, sestávající ze dvou kusů plátna, po stranách sešitý a v pase upevněný páskem.¹⁰⁰ Dalším zajímavým prvkem jejich oděvu jsou špičaté čapky. Ty Sales identifikuje jako *pilos*.¹⁰¹ Jedná se o původně řeckou kuželovitou čapku, později rozšířenou i v Římě, nošenou často právě lidmi, kteří museli pracovat venku pod žhavým sluncem.¹⁰² Dále je také neobvyklá barevnost oděvů. Jak již bylo zmíněno výše, na tradičních scénách sklizně jsou dělníci obvykle oblečeni bíle,¹⁰³ zde lze však i přes neúplné dochování poznat, že mnoho z postav mělo šaty barevné.
4. Zobrazení ramen z profilu u muže na scéně 58c: Tento muž je z profilu zobrazen celý, včetně ramen, není u něj tedy dodrženo tradiční egyptské vyobrazení lidské postavy, které je popsáno výše.
5. Zobrazení muže z anfasu na scéně 58d: Toto je druhé neobvyklé zobrazení člověka. V tradičním egyptském umění se lidé vypodobnění z anfasu až na výjimky neobjevují.¹⁰⁴
6. Mláčení pšenice lidmi: Podle Lefebvrea je tato scéna unikátní, protože na jiných egyptských vyobrazeních tuto činnost obvykle vykonávají osli nebo voli,¹⁰⁵ což můžeme vidět třeba i v již zmíněné Menově hrobce (TT69)¹⁰⁶ nebo v hrobce Paheriho v Elkábu (EK3).¹⁰⁷

⁹³ Sales 2016, s. 194, Teeter 2000, s. 150.

⁹⁴ Mekhitarian 1954, s. 73, 76, 77.

⁹⁵ Murray 2003, s. 517.

⁹⁶ Mekhitarian 1954, s. 145.

⁹⁷ Davies 1927, pl. XXX.

⁹⁸ Davies 1943, pl. XXXIX.

⁹⁹ Sales 2016, s. 193.

¹⁰⁰ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 32.

¹⁰¹ Sales 2016, s. 193.

¹⁰² Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 148.

¹⁰³ Sales 2016, s. 193.

¹⁰⁴ Teeter 1994, s. 16.

¹⁰⁵ Lefebvre 1924a, s. 78.

¹⁰⁶ Mekhitarian 1954, s. 76.

¹⁰⁷ Murray 2003, s. 517.

6.1.1.2 Scéna 60

Tato scéna se nachází ve spodním registru východní stěny a je na ní zachycena setba a orba.¹⁰⁸ Stejně jako předchozí scény, i tato je rozdělena do čtyř menších částí, které zde popíší jednu po druhé.

60a

V pravé části scény je rozložitý strom, v jehož stínu stojí Petosiris a dohlíží na průběh práce na poli. Oblečen je do roucha zvaného *himation* a má oholenou hlavu. Strom je obsypán listy a v jeho větvích sedí několik ptáků. Pod ním stojí nahé dítě a v rukou drží dlouhou tyč, jíž šátrá ve větvích, snad tím chce vyplašit ptáky. Před Petosiridem stojí muž taktéž s oholenou hlavou, opírající se o hůlku a oděn do modrého *chitonu*.

scéna 60a

60b

Na této scéně jsou dva muži, oba v *chitonu*. První z nich je v modrém, nese na ramenou velký pytel zrna a jednou rukou ho rozhazuje na pole. Má husté rozčuchané vlasy. Za ním je druhý muž v červeném, který orá pomocí pluhu, taženého dvěma voly. Jeho hlava je bohužel zničená, nicméně se zdá, že měl původně na hlavě *pilos*.

¹⁰⁸ Lefebvre 1924a, s. 69.

scéna 60b

60c

Zde je podobný výjev jako na předchozí scéně. Opět vidíme dva muže, z nichž první má pytel a jednou rukou rozhazuje zrno, druhý tlačí pluh se dvěma voly. Postava muže s pytlím je částečně poškozená, ale přesto se zdá, že má na sobě *chiton* a je zobrazen z anfasu. Oráč má poškozený obličej, je ale poznat, že je vousatý a na hlavě má *pilos*. V jedné ruce drží hůlku, kterou pohání voly.

scéna 60c

60d

Zde je pouze jeden muž, který již ukončil práci a nese svůj pluh na rameni. I jeho postava je lehce poškozená, je však vidět modrý *chiton*. Zdá se také, že má vousy a na hlavě *pilos*. Před ním jdou dva voly a malé telátko.

scéna 60d

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Opět je to jeden z klasických egyptských námětů, které můžeme najít na stěnách mnoha starších egyptských hrobek (např. Paheri (EK3),¹⁰⁹ Rechmire (TT100),¹¹⁰ Senedžem, (TT1),¹¹¹ Apy (TT217),¹¹² Nacht (TT52)¹¹³).

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: I zde vidíme řecké oděvy *chiton* a *pilos*, o nichž je psáno výše (bod 3 u scény 58). Zde se však objevuje další typ řeckého oděvu. Je to *himation*, který na sobě má Petosiris, dohlížejíci na práci na poli. Jedná se o dlouhý kus látky, obmotaný kolem těla a přehozený přes jedno rameno a paži.¹¹⁴

¹⁰⁹ Murray 2003, s. 517.

¹¹⁰ Davies 1943, pl. XXXIX.

¹¹¹ Mekhitarian 1954, s. 149.

¹¹² Davies 1927, pl. XXX.

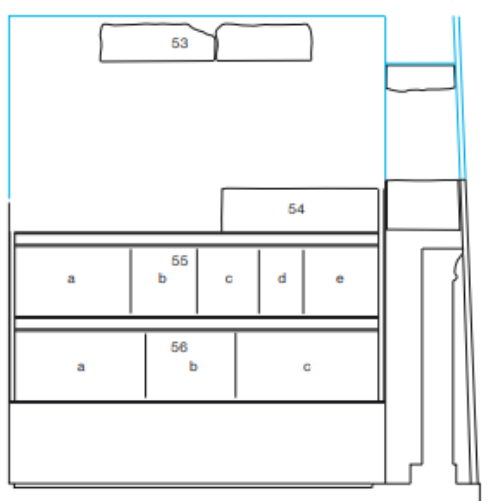
¹¹³ Davies 1917, pl. XVIII.

¹¹⁴ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 92.

2. Vousy: Viz bod 1 u scény 58
3. Zobrazení muže z anfasu: Viz bod 5 u scény 58.

6.1.2 Západní stěna

I západní stěna původně nesla pět vodorovných registrů, ale vlivem poničení zbývají pouze spodní dva, část třetího a část pátého, vrchního registru. Zachyceny jsou na ní taktéž scény z běžného života ve starém Egyptě. Dva registry nesou scény, na nichž jsou vyobrazeni muži, starající se o dobytek a spodní registr je celý věnován výrobě vína.

obrázek č. 7. Západní stěna

6.1.2.1 Scéna 54

Tato scéna se nachází ve třetím registru od spodu. Je však hodně poškozena, část jí chybí úplně.¹¹⁵ Je věnována chovu dobytka. V pravé části je býk a kráva při rozmnožování, zatímco na ně dohlíží muž, oblečený v chitonu a držící v ruce hůlku. Jeho hlava není vidět, protože vrchní část celé scény chybí. Dalšími zobrazenými jsou tři muži, kteří se pomocí lan snaží zkrotit býka. Dva z nich na sobě mají bederní roušky a je vidět, že jsou bez vousů a pravděpodobně mají oholené hlavy, ačkoli to není možné říci s jistotou, jelikož vrchní část jejich hlav chybí. Oblečení třetího není vidět, jelikož stojí za býkem a jeho hlava také chybí.

¹¹⁵ Lefebvre 1924a, s. 60.

scéna 54

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Podobný námět, kde jsou muži, starající se o dobytek, můžeme nalézt i v mnoha typicky egyptských hrobkách, např. u Thanunyho (TT73),¹¹⁶ Rechmirea (TT100)¹¹⁷ Kenamona (TT93).¹¹⁸
2. Bederní roušky: Ve starém Egyptě byla bederní rouška častým oděvem. Můžeme ji vidět i u mužů na výše zmíněných scénách s podobným námětem. Na této scéně se jedná konkrétně o roušky tvořené ovinutím látky kolem těla tak, že se překryje a konce se zaváží, což je jeden z obvyklých egyptských typů.¹¹⁹

Pro Egypt netypické prvky:

1. *Chiton*: Viz bod 3 u scény 58.
2. Realistické zobrazení těla: Dva muži na této scéně jsou zobrazeni s poněkud tučným břichem, což také není příliš obvyklé. Egyptřané byli na scénách obvykle zobrazeni bez vad na kráse.¹²⁰ Podle Valerie Kuvatove mohl být tento prvek inspirován uměním Amarnské doby, pro niž bylo typické realističtější zobrazování lidského těla.¹²¹ Vidět je to například na dvou reliéfech, původně z Amarny, nalezených v Hermopoli.¹²² Tento prvek je pro egyptské umění netypický, jelikož se vyskytoval jen v jednom velmi specifickém období egyptských dějin.

¹¹⁶ Mekhitarian 1954, s. 96.

¹¹⁷ Davies 1943, pl. LVI; pl. XXXIX.

¹¹⁸ Davies 1930, pl. LXI.

¹¹⁹ Carius, Flaig 1994, s. 34.

¹²⁰ Sales 2016, s. 194, Teeter 2000, s. 150.

¹²¹ Kuvatova 2022, s. 13-14.

¹²² Kuvatova 2022, s. 15; 16.

6.1.2.2 Scéna 55

Tato scéna je ve třetím registru odspoda na západní stěně a Cherpion, Corteggiani a Gout ji opět rozdělili do částí a-e. I na ní je motivem chov dobytka.

55a

Zde kráčí vpředu muž, nesoucí telátko. Má na sobě bederní roušku, je bez vousů a má velmi krátké vlasy. Za ním jde býk a kráva a za nimi další muž, oděný do plisovaného oděvu, který připomíná krátké mužské *himation*.¹²³ V ruce má hůlku, kterou pohání dobytek. Jeho hlava je bohužel poničená.

scéna 55a

55b

Zde je zachycena kráva při porodu. Jeden muž jí pomáhá, druhý stojí za ním a opírá se o dlouhou hůl. Ten první je zobrazen výrazně menší. Oba mají na sobě *chitony* a větší muž má kudrnaté vlasy. U menšího účes nelze z fotografie rozeznat.

¹²³ Navrátilová 2022, s. 538.

scéna 55b

55c

Zde je zobrazeno dojení krávy. Před ní stojí tele, a samotné dojení provádí muž, opět zobrazený velmi malý, který má na sobě zřejmě *chiton*. Zdá se, že má holou hlavu, ale pro lehké poškození scény si to netroufám tvrdit s jistotou. Za krávou je další muž, tentokrát v normálním měřítku, v modrém *chitonu*, který v ruce drží nádobu. Jeho vlasy jsou krátké a rovné.

scéna 55c

55d-e

Zde jsou pastevci se svým stádem dobytka. První jde muž s kudrnatými krátkými vlasy. Je oděn do modrého *chitonu*, v jedné ruce nese pět ptáků, druhou přidružuje tyč, kterou nese na rameni a na jejímž konci je cosi co vypadá jako balík slámy.¹²⁴ Druhý muž je oděn v *exomis*, a i on má přes rameno raneček. Jeho vlasy jsou zřejmě velmi krátké. Vedle něj kráčí dvě krávy, které vede na provaze, a za nimi telátko. Nakonec je zobrazena další kráva při porodu, které opět pomáhá malá postava, která však pro poškození není dobře zřetelná.¹²⁵

scéna 55 d-e

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Scény s tímto námětem lze nalézt v celé řadě egyptských hrobek, např. u Thanunyho (TT73),¹²⁶ Rechmirea (TT100)¹²⁷ a Kenamona (TT93).¹²⁸
2. Bederní rouška: Přesto, že většina mužů je zde v řeckých oděvech, jeden má přeci jen na sobě tradiční egyptskou bederní roušku, o níž jsem psala již u předchozí scény.

¹²⁴ Lefebvre 1924a, s. 66.

¹²⁵ Lefebvre 1924a, s. 67.

¹²⁶ Mekhitarian 1954, s. 96.

¹²⁷ Davies 1943, pl. LVI.

¹²⁸ Davies 1930, pl. LXI.

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: I zde se objevuje *chiton* o němž je psáno výše (bod 3 u scény 58). Jeden z mužů má na sobě také oděv připomínající *himation*, o němž je více napsáno u bodu 1 u scény 60, zde je však krátké, což je jeho starší typ.¹²⁹ Je zde vyobrazen i další typ řeckého oděvu, zvaný *exomis*, které má na sobě jeden z mužů v části 55d-e. *Exomis* je řecký plášť, upevněný jen přes jedno rameno.¹³⁰

6.1.2.3 Scéna 56

Tato scéna se nachází ve spodním registru západní stěny. Celá je věnována vínu, jeho sběru, šlapání a následnému ukládání do amfor.¹³¹ V publikaci od Cherpion, Corteggiani a Gout je opět rozdělena do několika menších částí a-c, nicméně já je zde řadím opačně, jelikož děj scény postupuje od sběru hroznů, jenž je na scéně 56c, až po uložení do amfor, které zachycuje scéna 56a.

56c

Tato část scény zachycuje sběr vinných hroznů. Nad hlavami sběračů se táhne vinná réva, z níž visí hrozny. V pravé části scény stojí muž, který dohlíží na práci sběračů. Na sobě má opět řecký *chiton*. Je výrazně větší než sběrači. Nejblíže k němu stojí první sběrač, kterému pomáhá menší postava, snad dítě. Oba jsou oblečení do *chitonu* a na hlavách mají *pilos*. Muž je vousatý a má kudrnaté vlasy. Trhá hrozny a dává je do košíku, který drží jeho pomocník. Za ním stojí druhá menší postava, možná další chlapec. Na hlavě má košík s hrozny, druhý, větší koš, stojí před ním. Oblečený je v *chitonu*. Další postavou je opět dospělý sběrač v *chitonu* a *pilosu*, který trhá hrozny. Následuje nahý muž, jemuž pomáhají dva menší chlapci, každý z jedné strany. Muž má výrazně vykreslenou muskulaturu a husté, nepokryté vlasy. První z chlapců, stojící napravo od něj, má kudrnaté vlasy a na hlavě drží košík. Na sobě má našasený pláštík, sepjatý na jednom rameni, zvaný *exomis*.¹³² Druhý chlapec má *chiton* a *pilos* a zrovna oběma rukama trhá hrozen nad svou hlavou. Na konci této části jsou dva sběrači, jeden z nich dospělý,

¹²⁹ Navrátilová 2022, s. 538.

¹³⁰ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 64.

¹³¹ Cole 2018, s. 80.

¹³² Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 64.

v *chitonu* a s nepokrytými hustými vlasy, kterak se zrovna otáčí za sebe. Vedle něj je muž, menší než on, ale větší než postavy chlapců. Má kudrnaté nepokryté vlasy a je oděn do *chitonu*.

scéna 56c

56b

Tato část zachycuje šlapání hroznů. Uprostřed stojí kád', možná vytesaná do kamene,¹³³ ke které vedou schody. Po schodech nahoru vystupují dva muži nebo, vzhledem ke své velikosti, možná spíše chlapci, kteří na hlavách nesou koše s hrozny. Třetí již je na vrcholu schodiště a sype svůj náklad do kádě. Všichni tři jsou oblečeni v *chitonu*. Hrozny v kádi šlapou čtyři nazí muži, kteří se rukama přidržují tyče nad svými hlavami. Jsou zobrazeni v pohybu a mají výrazně vykreslenou muskulaturu. Tři z nich jsou z profilu, ovšem prostřední muž je vyobrazen z anfasu, je vousatý a má pleš.

Na druhé straně kádě je otvor, jímž vytéká šťáva z hroznů do výlevky. Tam ji nabírá do amfory sehnutý muž, částečně plešatý a rovněž nahý.

¹³³ Lefebvre 1924a, s. 62.

scéna 56b

56a

Zde je možno vidět plnění nádob vínem a jejich přenášení a zaznamenávání. V pravé části scény jsou dva muži, plnící dvě velké nádoby. První z nich je nahý, bez vlasů i vousů, druhý je oblečen do *chitonu*. Jeho hlava je poškozená, není tedy možné zjistit, jak měl upravené vlasy. Za nimi stojí další dva muži, oba bez vlasů a v *chitonu*, kteří zvedají ze země nádoby jiného typu. Jeden z nich se dívá za sebe. V pozadí za těmito muži jdou čtyři další, každý z nich má na rameni nádobu a postupují směrem k levému konci scény. Všichni jsou v *chitonech* a tři z nich nemají vlasy. V pořadí třetí nosič má naopak vlasů velmi mnoho. Před nosiči stojí písář, který drží v ruce tabulku a zřejmě prezentuje průběh sklizně samotnému Petosiridovi, který stojí na levém konci scény. Písář i Petosiris mají oba oholené hlavy a jsou oblečeni v rouchu zvaném *himation*.¹³⁴

¹³⁴ Sales 2016, s. 190.

scéna 56a

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Stejně jako sklizeň pšenice, i sběr a zpracování vína není ničím novým ve výzdobě egyptských hrobek. Sběr a šlapání hroznů a plnění nádob můžeme vidět například na stěně thébské hrobky TT261, jejíž majitel je ovšem neznámý,¹³⁵ také v hrobkách Usercheta (TT56),¹³⁶ Nebamuna (TT90),¹³⁷ Rechmirea (TT100)¹³⁸ a Nachta (TT52).¹³⁹ Sběr a šlapání vína je též v hrobce Apyho (TT217).¹⁴⁰ Transport nádob na víno je vyobrazen například v hrobce Antefa z 18. dynastie (TT155).¹⁴¹

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: O oděvech, zvaných *chiton* a *exomis* a čapkách jménem *pilos* jsem již psala výše (bod 3 u scény 58 a bod 1 u scény 55). I zde se objevuje *himation*, které na sobě mají Petosiris a písař, prezentující mu průběh sklizně (viz bod 1 u scény 60).
2. Vlasy a vousy: Viz bod 1 u scény 58
3. Vrásky: Viz bod 2 u scény 58

¹³⁵ Mekhitarian 1954, s. 19.

¹³⁶ Mekhitarian 1954, s. 61.

¹³⁷ Mekhitarian 1954, s. 106.

¹³⁸ Davies 1943, pl. XLV.

¹³⁹ Davies 1917, pl. XXVII.

¹⁴⁰ Davies 1927, pl. XXX.

¹⁴¹ Rickert 2011, s. 200.

4. Oblečené děti: Pokud jsou malé postavy na této scéně skutečně děti, pak je velmi netypické, že jsou oblečené. V Egyptě byla nahota charakteristickým znakem dětí na vyobrazeních. Nemají zde ani typické oholené hlavy s pouze jedním pramenem.¹⁴²

Nahota: Na egyptských vyobrazeních není nahota obvyklá (výjimkou jsou výše zmíněné děti). Často bylo vyobrazení nahých mužů použito pro jejich ponížení, jak je to například již na Narmerově paletě, kde král šlape po nahých poražených nepřátelích.¹⁴³ Je sice možné nalézt vyobrazení dělníků, kteří jsou při práci nazí (např. v hrobce Ceje z 5. dynastie, kde mají dělníci na poli pouze bílé pásy, které však nic nezakrývají¹⁴⁴) To se však objevuje hlavně na scénách ze Staré říše, s postupem času se množství takových vyobrazení zmenšuje.¹⁴⁵ Například na scénách z již zmíněné bezejmenné hrobky TT261 a hrobky Apyho v Deir el-Medině (TT217).¹⁴⁶ vidíme muže, kteří při sběru a dokonce i při šlapání hroznů mají na sobě bederní roušky.¹⁴⁷ Oblečení jsou i sběrači v hrobkách Usercheta (TT56),¹⁴⁸ Nebamuna (TT90),¹⁴⁹ Nachta (TT52)¹⁵⁰ a Rehmirea (TT100).¹⁵¹ V Řecku v této době naopak nebylo zobrazení nahých mužů ničím neobvyklým.¹⁵² Můžeme je nalézt na mnohé řecké keramice (např. obr. č. 3, 4 a 5). I Sales píše, že v tomto kontextu se nahota v egyptském umění nikdy dříve neobjevovala.¹⁵³ Vzhledem k těmto okolnostem se kloním spíše k názoru, že zobrazení nahých mužů na této scéně je ovlivněno řeckou kulturou.

obrázek č. 8

¹⁴² Goelet 1993, s. 21.

¹⁴³ Goelet 1993, s. 20.

¹⁴⁴ Donovan, McCorquodale 2000, pl. 7.8.

¹⁴⁵ Goelet 1993, s. 21.

¹⁴⁶ Davies 1927, pl. XXX.

¹⁴⁷ Mekhitarian 1954, s. 19.

¹⁴⁸ Mekhitarian 1954, s. 61.

¹⁴⁹ Mekhitarian 1954, s. 106.

¹⁵⁰ Davies 1917, pl. XXVII.

¹⁵¹ Davies 1943, pl. XLV.

¹⁵² Bonfante 1989, s. 549; Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 132.

¹⁵³ Sales 2016, s. 198.

obrázek č. 9

obrázek č. 10

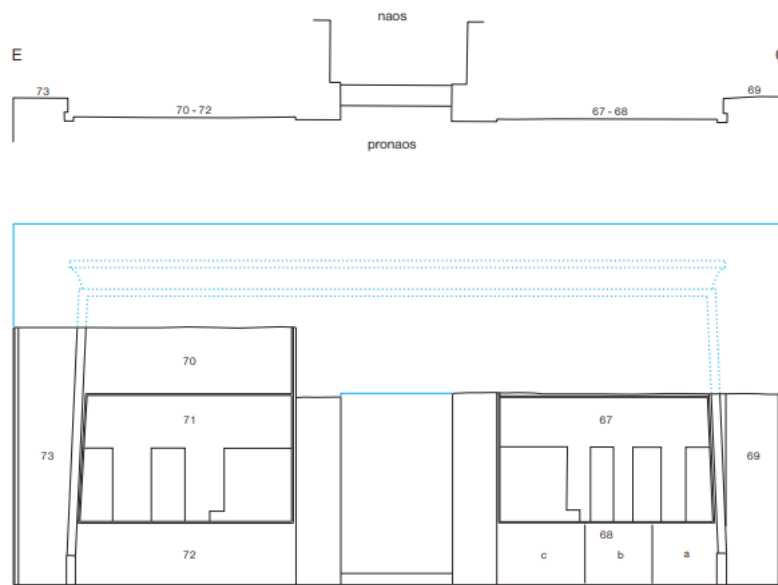
5. Zobrazení muže z anfasu na scéně 56b: O zobrazování z anfasu je již psáno v bodu 5 u scény 58.
6. Zobrazení ramen z profilu: Většina mužů, nesoucích nádoby, je vyobrazena kompletně z profilu, včetně ramen, což je pro Egypt netypické (viz bod 4 u scény 58).

6.1.3 Jižní stěna

V jižní stěně se nachází vchod do kaple, který ji rozděluje na dvě poloviny. Je na ní mnoho hieroglyfického textu a scény již nejsou věnovány běžnému životu, ale mají více zádušní charakter. Část napravo od vchodu (z pohledu diváka) má dva zbývající vodorovné registry a jeden sloupec na vnější straně. Část vlevo od vchodu je rozdělena stejně, navíc je na ní zachován i třetí, vrchní vodorovný registr. Ve druhém registru od spodu, tom nejširším, je vždy Petosiris a jeho žena, přijímající své dcery¹⁵⁴ (napravo) a svého syna a vnuka¹⁵⁵ (nalevo). Spodní registry jsou věnovány zádušnímu kultu. Na levé části je průvod lidí, přinášejících obětiny, na pravé části truchlení pozůstalých a obětování býka. Do této práce jsem vybrala obě scény ze spodního registru, protože jsou obě vyvedeny ve velmi zajímavém neegyptském stylu. Ze scén z druhého registru jsem zvolila tu, na níž jsou vyobrazeny dcery.

¹⁵⁴ Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 83.

¹⁵⁵ Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 90.

obrázek č. 11, Jižní stěna

6.1.3.1 Scéna 72

Tato scéna se nachází ve spodním registru v části stěny nalevo od vchodu (z pohledu diváka). Zobrazuje průvod nosičů obětí, které jsou přinášeny ženě, možná Petosiridově manželce.¹⁵⁶ V publikaci od Cherpion, Corteggianiho a Gouta je rozdělena na dvě části, pravou a levou.

72, pravá část

V pravé části scény stojí strom bez listí, v jehož holých větvích sedí malý ptáček. Pod stromem stojí žena, oděná do dlouhých šatů a s částečně přikrytou hlavou. Lehce ji sklání a natahuje ruku k lidem, kteří jí zřejmě přinášejí dary. Není přímo uvedeno, kdo tato žena je, ale Lefebvre usuzoval, že se jedná o Petosiridovu manželku Renpetnofret.¹⁵⁷ Před ní stojí malá postava, snad dítě, také má na sobě dlouhé šaty či plášť. Podle Lefebvrea nese malou krabičku, to však z fotky kvůli poničení scény není příliš patrné.¹⁵⁸ Za touto malou postavou stojí žena s krátkými vlasy a v dlouhých šatech, která podává (možné) Renpetnofret věnec z listí. Za ní jdou dva muži. První přináší na ramenu kozoroha. Má nahou hrud', ale kvůli poškození scény není zřejmé, zda má na sobě bederní roušku či je úplně nahý. Má krátké vlasy, obepnuté čelenkou

¹⁵⁶ Cole 2018, s. 81.

¹⁵⁷ Lefebvre 1924a, s. 107.

¹⁵⁸ Lefebvre 1924a, s. 107.

s lotosovým květem. V jedné ruce drží zvláštní, neidentifikovatelný předmět a ve druhé cosi, co vypadá jako meč se čtyřmi provázky na konci. Druhý muž nese tele, pět ptáků a květinovou ozdobu. Má na sobě bederní roušku, vlasy má krátké a bez ozdob. Za těmito dvěma muži kráčí kozorožec a býk.¹⁵⁹ Všechna zvířata mají krky ozdobené květinami.

scéna 72, pravá část

72, levá část

V této části pokračuje průvod. Jako první jde žena, která se však otáčí a divák ji vidí z anfasu. Vlasy má kudrnaté a sčesané dozadu, oblečena je do dlouhé řízy, která se zdá lehce průsvitná. V jedné ruce nese zvláštní květinu, ve druhé vázu s uchy v podobě dvou vzlétajících kachen. V pozadí kráčí býk. Za ní jde muž v tunice dlouhé po kolena. Má krátké vlasy a vousy a na zádech nese gazelu. Další v pořadí je opět žena s krátkými vlasy v dlouhých šatech, které zjevně sestávají ze dvou částí. Na ramenou nese malé dítě. Sama drží jednoho ptáka, dítě druhého. Na jedné ruce má navlečen věnec ze zvláštních květin. V pozadí za těmito dvěma nosiči jdou tři gazely. Další v pořadí je opět žena, oblečená podobně jako ta před ní, i vlasy má stejně krátké. Zde je patrné, že svrchní část šatů byla původně modrá. Nese v rukou velkou nádobu, z níž vyrůstá devět stonků papyru a lotosů.¹⁶⁰ Další postava se zdá být též ženská, ale opět s krátkými vlasy. Její oděv identifikoval Lefebvre jako *chiton*, přes který má *himation*.¹⁶¹ V náručí nese dítě a nad hlavou drží kachnu, již špatně zřetelnou pro poškození. Na jedné paži má zavěšený košík.

¹⁵⁹ Lefebvre 1924a, s. 107.

¹⁶⁰ Lefebvre 1924a, s. 108.

¹⁶¹ Lefebvre 1924a, s. 108.

scéna 72, levá část

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Průvod nosičů obětí je také oblíbeným námětem. Najdeme ho například u Rehmirea (TT100)¹⁶² nebo Kenamuna (TT93).¹⁶³

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: I na této scéně nacházíme mnoho oděvů, které nejsou v dřívějších dobách v Egyptě k vidění. Na předchozích scénách šlo o mužské šaty, zde nacházíme i netypické ženské oděvy. Oděv ženy, která by mohla být Renpetnofret, identifikoval Lefebvre jako *chiton*, přes který má *himation*, jež lehce zakrývá i její hlavu.¹⁶⁴ Zatímco muži nosili *himation* i samotný, ženy ho vždy nosily právě tímto způsobem, s dlouhým *chitonem* ve spodu.¹⁶⁵ Další dvě ženy mají dlouhé *chitony* a přes ně *peplos*.¹⁶⁶ To byl ženský řecký oděv, v této době již nebyl běžně nošen a byl důležitý hlavně v rituálním kontextu, kde symbolizoval ženství a spojení s domácími pracemi.¹⁶⁷ Poslední žena, která celý průvod uzavírá, má na sobě podle Lefebvrea *chiton*, opět průhledný, a *himation*.¹⁶⁸
2. Květiny: Na této scéně je k vidění mnoho květin, které se vlní a kroutí kolem nosičů obětí ve fantastických tvarech. Přinášení květin v podobných průvodech bylo běžné již

¹⁶² Davies 1943, pl. XCII, pl. CIX, pl. LXX, pl. LXXI, pl. CIX.

¹⁶³ Davies 1930, pl. XVIII, pl XXXVIII.

¹⁶⁴ Lefebvre 1924a, s. 107.

¹⁶⁵ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 92.

¹⁶⁶ Lefebvre 1924a, s. 108.

¹⁶⁷ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 143.

¹⁶⁸ Lefebvre 1924a, s. 108.

od Staré říše, od počátku 18. dynastie jsou k vidění i kytice, sestávající z lotosů, obklopených dalšími květinami a ovocem.¹⁶⁹ Vidíme ho například i u Rechmirea (TT100)¹⁷⁰ a Kenamuna (TT93).¹⁷¹ Na výše zmíněných vyobrazeních však květiny zdaleka nedosahují takové živosti a rozvětvenosti, jako v Petosiridově hrobce. Kuvatova to považuje za prvek pocházející z makedonského umění.¹⁷²

Sporné prvky:

1. Oděv ženy: První žena z levé části scény má na sobě podle Lefebvrea také *chiton*,¹⁷³ oděv však není příliš zřetelný. Ženský *chiton* mohl být zobrazován průsvitný,¹⁷⁴ jako je tomu právě u tohoto oděvu. Na druhou stranu, i na starších egyptských vyobrazeních lze vidět ženy v podobném, lehce průsvitném oděvu, například u Rechmirea (TT100),¹⁷⁵ Amenemheta (TT82)¹⁷⁶ a Menny (TT69).¹⁷⁷ Netroufám si zde tedy tvrdit, že se s jistotou jedná o neegyptský prvek.
2. Nádoba s lotosy: Tato nádoba není ve výzdobě egyptských hrodek ničím novým, můžeme ji nalézt například u Rechmirea (TT100),¹⁷⁸ kde se objevuje v procesích Minojců a Syřanů. V hrobce Kenamuna (TT93) je také podobná nádoba s vyrůstajícími květinami, tentokrát ale v rukou Egyptů.¹⁷⁹ Podobné nádoby byly nalezeny v Sýrii a Etrurii a je možné, že mají neegyptský původ.¹⁸⁰ Je tedy možné, že tato nádoba představuje původně neegyptský prvek, který se ale v Egyptě objevoval dávno před Petosiridem.

¹⁶⁹ Stupko-Lubezyńska 2016, s. 181-183.

¹⁷⁰ Davies 1943, pl. LXX; LXXI; CIX.

¹⁷¹ Davies 1930, pl. XXXVIII.

¹⁷² Kuvatova 2022, s.4.

¹⁷³ Lefebvre 1924a, s. 107.

¹⁷⁴ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 32.

¹⁷⁵ Davies 1943, pl. LXIV.

¹⁷⁶ Mekhitarian 1954, s. 40-41.

¹⁷⁷ Donovan, McCorquodale 2000, pl. 7.6.

¹⁷⁸ Davies 1943, pl. XVIII; XX; XXI.

¹⁷⁹ Davies 1930, pl. XVIII.

¹⁸⁰ Rickert 2011, s. 78-79.

6.1.3.2 Scéna 68

Scéna 68 se nachází na jižní stěně, napravo od vchodu do kaple ve spodním registru. Je opět rozdělena do tří částí a je na ní vyobrazen pohřební kult.

68a

Na této části několik lidí přivádí býka k oběti. Jeden muž stojí za zvířetem a drží lano, které má býk omotané kolem rohů. Jeho oděv není vidět, hrud' má ale nejspíš nahou. Vlasy má krátké a tvář bez vousů. Za ním stojí druhý muž, taktéž s krátkými vlasy a bezvousý, který natahuje ruku a klade věnec z listí na hlavu býka. Krátké vlasy má ozdobeny jednoduchou čelenkou. Zdá se, že je oblečený v *himation*, které ponechává část jeho hrudi odhalenou. Před býkem pak stojí žena, jejíž oblečení nejvíce připomíná dlouhý *chiton*, s *himation* přes něj, jak je to vidět i u mnoha dalších žen v Petosiridově hrobce. Na hlavě má čapku, pod níž nejsou vidět vlasy.

scéna 68a

68b

Na této scéně je již samotná oběť býka. Vlevo stojí žena, dost možná ta stejná, jako na scéně 68a. Její šat byl modrý, ale pro poškození není moc dobře vidět. Na hlavě má stejnou čapku a v rukou drží dvě kachny, snažící se uletět. Uprostřed je muž, možná opět tentýž, který na scéně 68a býka přivádí. Tentokrát se ho zřejmě chystá zabít. Jeho oděv ani zde není vidět, jelikož stojí za býkem. Před nimi, v pravé části, je dívka, zobrazená z anfasu. Na sobě má nejspíš dlouhý *chiton* a *himation*, vlasy má vlnité a stažené dozadu. V jedné ruce drží malou nádobku, ve druhé tenkou čelenku, kterou se chystá vložit na hlavu buď obětujícímu muži, nebo býkovi, to ze scény není zřejmé.

scéna 68b

68c

Na této části scény jsou opět lidé, stojící před jakousi strukturou. Před touto svatynkou stojí dvě děti, obě se zdají být oděné do plášťů, které jim zahalují celé tělo. Za nimi je žena, podle Lefebvrea se jedná o Renpetnofret, manželku Petosirida.¹⁸¹ Lefebvre její oblečení určil jako

¹⁸¹ Lefebvre 1924a, s. 92.

chiton pōdērēs, což je dlouhý *chiton*, zakrývající i chodidla,¹⁸² a *himation*, které má přes něj a částečně si jím zakryla i hlavu.¹⁸³ Za ní stojí dívka, zobrazená z anfasu, s vlasy sčesanými dozadu. Opírá se o sloup a jednu hlavu má opřenou o ruku. Zdá se, že truchlí. Oděná je také do dlouhého *chitonu*, přes který má další kus oděvu, podle Lefebvrea opět *himation*,¹⁸⁴ hlavu má ale odkrytou. O její rameno se pak opírá muž, který je kvůli poškození špatně zřetelný, ani jeho oblečení není jasné.

scéna 68c

Typicky egyptské prvky:

Tato scéna je svým charakterem velmi neegyptská a neobjevila jsem zde žádný prvek, který by bylo možno označit za čistě egyptský.

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: Na této scéně se objevují *chiton* a *himation*, o nichž jsem již psala výše (viz bod 3 u scény 58, bod 1 u scény 60 a bod 1 u scény 72). I zde vidíme oblečené děti, což, jak jsem psala výše, není v egyptském umění obvyklé (bod 4 u scény 56).

¹⁸² Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 33.

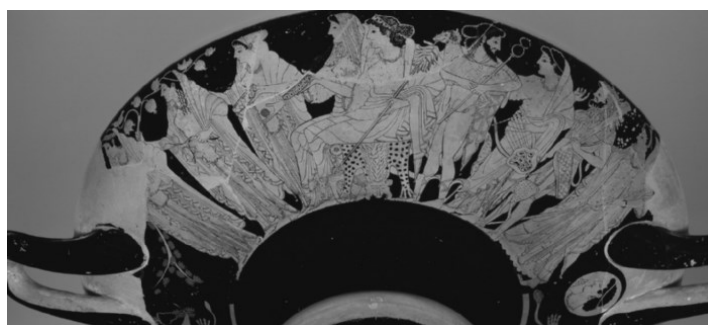
¹⁸³ Lefebvre 1924a, s. 92.

¹⁸⁴ Lefebvre 1924a, s. 92.

2. Úprava vlasů: U všech mužů i žen na této scéně je vidět úprava vlasů, pro Egypt neobvyklá. Účes, který na této scéně mají některé dívky (vlasý stažené dozadu a splývající na záda) není možné vidět na žádné z egyptských scén, zmiňované v této práci. Oproti tomu ale právě takto mají upraveny vlasy ženy například na této řecké amfoře (obr. č. 12). Stejně je to i se ženou ze scény 68c, která má vlasy částečně zahalené závojem. Nic podobného se v egyptských scénách zde zmiňovaných neobjevuje, ale můžeme to vidět například na těchto řeckých nádobách (obr. č. 12 a 13). Ani účes muže ze scény 68a, který má na krátkých vlasech čelenku, na egyptských scénách zde zmiňovaných nenajdeme, můžeme ho ale vidět třeba na těchto athénských nádobách (viz obr. č. 13, 15, 16 a 17). Přikláním se tedy k závěru, že se jedná o neegyptské prvky, pravděpodobně ovlivněné řeckou kulturou.
3. Struktura z části 68c: Tato struktura, připomínající svatyni, je podle Lefebvrea čistě řecký prvek, setkávání kolem monumentu, reprezentujícího hrobku. V Řecké ikonografii to bývá obvykle stéla.¹⁸⁵ Podle Sary Cole tato struktura připomíná dórské dveře, které často zdobily desky na alexandrijských hrobkách. Zdají se pootevřené, což by mohlo symbolizovat přítomnost zemřelého Petosirida.¹⁸⁶

obrázek č. 12

obrázek č. 13

¹⁸⁵ Lefebvre 1924a, s. 91.

¹⁸⁶ Cole 2019, s. 82-83.

obrázek č. 14

obrázek č. 15

obrázek č. 16

obrázek č. 17

Sporné prvky:

1. Oběť býka: Lefebvre píše, že obětování býka je součástí řeckého pohřebního kultu,¹⁸⁷ nicméně vyobrazení oběti býka je možné nalézt i na stěnách egyptských hrobek. Například v Rechmireově hrobce (TT100) je scéna s velmi podobným námětem, kdy pohřební průvod přichází k hrobce a je obětován býk.¹⁸⁸ Jsou tam i další podobné scény rituální oběti býka, tentokrát jsou však činěny pro Usira.¹⁸⁹

6.1.3.3 Scéna 67

Tato scéna se nachází ve druhém registru jižní stěny, napravo od vchodu do kaple. Zobrazuje Petosirida a jeho ženu Renpetnofret, jak přijímají své tři dcery. Všechny postavy jsou obklopeny textem.

Petosiris sedí na stoličce, v jedné ruce drží dlouhou hůlku a je oděn v *himation*. Hlavu má oholenou, ale jeho obličej je poškozen. Pod nohama v sandálech má stupínek se schůdky. Za ním sedí jeho manželka, rovněž na stoličce s nohama na podložce s polštářkem. Má na sobě volný šat, který Lefebvre označuje jako *chiton*.¹⁹⁰ Vlasy má krátké a obličej rovněž poničený.

¹⁸⁷ Lefebvre 1924a, s. 93.

¹⁸⁸ Davies 1943, pl. XCII.

¹⁸⁹ Davies 1943, pl. LXXXII; pl. LXXXIII.

¹⁹⁰ Lefebvre 1924a, s. 84.

Jednu ruku má pozvednutou k obličejí, podle Lefebvrea v ní drží květinu,¹⁹¹ nicméně z fotky to není příliš zřetelné. Květinu drží i v druhé ruce, kterou má položenou v klíně. Před nimi stojí tři jejich dcery, Tehen, Tehiaou a Nesnehemtawi.¹⁹² Všechny tři mají krátké vlasy, druhé dvě ozdobené čelenkami a všechny jsou oblečeny do dlouhých šatů.

scéna 67

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Ani tento námět není neobvyklý. Zemřelý pár, přijímající obětiny od svých žijících příbuzných, můžeme vidět například na stéle z hrobové kaple Maiy v Deir el-Medině¹⁹³ a na stěně hrobky Apyho (TT217).¹⁹⁴ Velmi podobná scéna je i u Rechmirea (TT100), kde pár sedí ve velmi podobné poloze, jako zde Petosiris se svou ženou, a přijímá posvátné předměty od svých čtyř dcer.¹⁹⁵

¹⁹¹ Lefebvre 1924a, s. 84.

¹⁹² Lefebvre 1924a, s. 84.

¹⁹³ Harrington 2013, s. 143.

¹⁹⁴ Davies 1927, pl. XXV.

¹⁹⁵ Davies 1943, pl. LXIII.

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: Šaty Petosiridových dcer jsou sporné, ale *himation* a *chiton* (viz bod 3 u scény 58 a bod 1 u scény 60), které na sobě mají Petosiris a jeho žena, se jasně řadí mezi neegyptské prvky.

Sporné prvky:

1. Oblečení dívek: Dívky na sobě mají dlouhé šaty a Lefebvre píše, že se jedná o *tuniky* a *chitony*,¹⁹⁶ nicméně se mi zdá, že tyto oděvy (alespoň u první a třetí dívky) jsou velmi podobné egyptskému oděvu, který nosily ženy od Nové říše. Jedná se o plášť, obtočený kolem ramen tak, že tvoří volné rukávy, a pod ňadry je zavázaný.¹⁹⁷ Takto jsou oblečeny například ženy v hrobkách Senedžema (TT1),¹⁹⁸ Usercheta (TT51),¹⁹⁹ Nachtamuna,²⁰⁰ Nachta (TT52)²⁰¹ nebo třeba i královna Nefertari ve své hrobce (QV66).²⁰²

6.1.4 Severní stěna

Toto je stěna, v níž je samotný vstup do *prona*. Jsou v ní čtyři pilíře, které ji rozdělují do čtyř menších vnitřních sloupců. Ty nesahají až ke stropu, nýbrž ponechávají nahoře volný prostor, kudy dovnitř vniká sluneční světlo. Ani prostor, který vznikl na vnitřní straně sloupců, otočené do tohoto průzoru, nezůstal prázdný. V nejvýchodnějším a nejzápadnějším průzoru jsou vyobrazení Petosirida, hrajícího s přítelem *senet*. Samotné pilíře jsou pouze popsány hieroglyfickým textem a scény jsou soustředěny do čtyř sloupců mezi nimi. Každý obsahuje čtyři registry, pouze v tom nejzápadnějším jsou dva vrchní registry zničeny. Všechny scény jsou zde věnovány řemeslníkům, vyrábějícím parfémy, nejrůznější předměty ze dřeva a drahých kovů. Jednotlivé scény jsou svým rozsahem menší než na ostatních stěnách, proto je jich zde vybráno více než z jiných stěn. Popsány budou tyto scény:

Scéna 30, zobrazující zlatníky při práci

Scéna 31, zobrazující výrobu měděných předmětů

¹⁹⁶ Lefebvre 1924a, s. 84.

¹⁹⁷ Bizer, Lassl 1994, s. 23-24.

¹⁹⁸ Dodson, Ikram 2008, s. 101.

¹⁹⁹ Mekhitarian 1954, s. 31.

²⁰⁰ Harrington 2013, s. 14.

²⁰¹ Harrington 2013, s. 114.

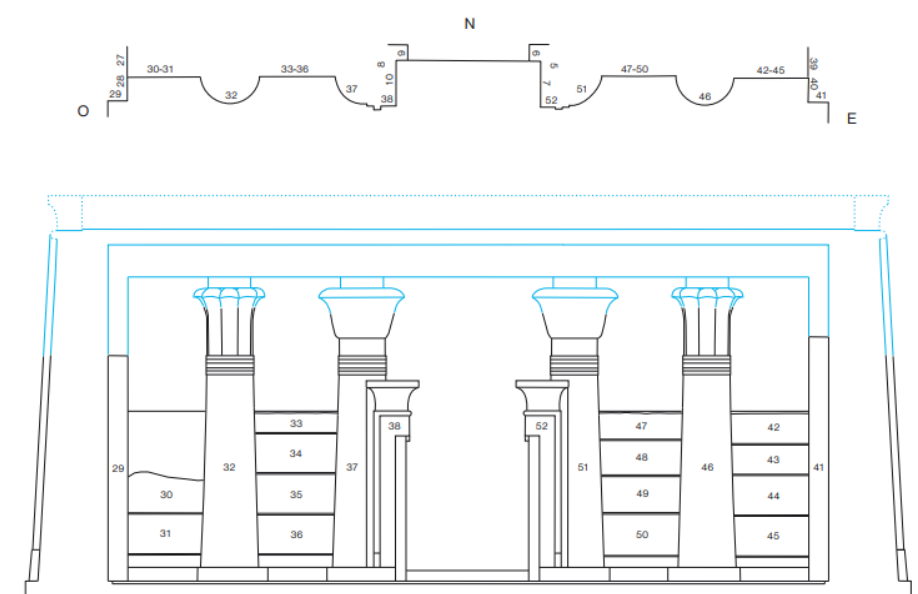
²⁰² Mekhitarian 1954, s. 140.

Scéna 36, zobrazující rafinaci součástí pohřební výbavy

Scéna 44, zobrazující výrobu dřevěných panelů

Scéna 50, zobrazující výrobu pohřebního lože

Scény 30, 36 a 50 jsou vybrány proto, že zobrazují výrobu zajímavých a pro Egypt netypických předmětů, scény 31 a 44 pak jako příklad výjevů, které zobrazují pro Egypt obvyklá témata, ale při jejich ztvárnění jsou použity prvky pro egyptské umění neobvyklé.

obrázek č. 18, severní stěna

6.1.4.1 Scéna 30

Tato scéna se nachází na severní stěně, v níž je vchod do hrobky. Tato stěna je rozdělena na čtyři části čtyřmi pilíři. Každá z částí obsahuje čtyři registry, přičemž v každém z nich se nachází samostatná scéna. Scéna číslo 30 je na nejzápadnější části, ve druhém registru od spodu. V této části vrchní dva registry chybí.

Zobrazení jsou na ní zlatníci při práci. Tři z nich sedí na nízkých stoličkách a pracují. Ten, který je nejvíce nalevo, má na sobě oděv, vypadající jako *chiton* a pracuje na zdobeném *rhytonu*.²⁰³

²⁰³ Lefevbre 1924a, s. 52.

Druhý z nich je oblečen v bederní roušce a sklání se nad jakýmsi předmětem, zdobeným vzpínajícími se koňmi. Zdá se, že se jedná o hlavici zvláštního sloupu, který uvidíme níže na scéně 36. Zdá se, že má vousy. Třetí ze sedících zlatníků je v pravé části, taktéž v oděvu, který vypadá jako *chiton*, a pracuje na velké váze. Mezi nimi stojí čtvrtý muž, rovněž v *chitonu*, který zřejmě na práci dohlíží. Všichni mají hlavy oholené. Tři z těchto mužů jsou zobrazeni tak, že mají i ramena z profilu.

scéna 30

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Práci s různými kovy můžeme vidět i na stěnách klasických egyptských hrobek, například u Rehmirea (TT100),²⁰⁴ Puyemrea (TT39),²⁰⁵ nebo Khayho (TT173).²⁰⁶

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: Až na jednoho jsou zde všichni muži oblečeni v řeckých *chitonech*, o nichž je více napsáno u bodu 3 u scény 58.
2. Ramena z profilu: Takovéto zobrazení lidské postavy je pro egyptské umění netypické, viz bod 4 u scény 58.

²⁰⁴ Davies 1943, pl. LII; pl. LIII; pl. LV.

²⁰⁵ Ogden 2003, s. 155.

²⁰⁶ Ogden 2003, s. 162.

3. *Rhyton*: *Rhyton* je nádoba určená k pití. Užívána byla v Řecku, ale její původ je perský.²⁰⁷ Podle Melanie Wasmuth je tento *rhyton* silně ovlivněn perským uměním.²⁰⁸
4. Předmět s koňmi: Jak již bylo řečeno, pravděpodobně se jedná o hlavici, která bude později připojena k sloupu ze scény 36. Takovéto hlavice pocházejí z perského umění a Podle Melanie Wasmuth je jím tento předmět ovlivněn, ačkoli nevypadá přesně tak, jako perské paralely.²⁰⁹
5. Realistické zobrazení těla: Muž v bederní roušce je zobrazen s povislým břichem, více o tomto netypickém zobrazení je psáno v bodu 2 u scény 55.

6.1.4.2 Scéna 31

Tato scéna je ve spodním registru na nejzápadnější části severní stěny. Jsou na ní muži, kteří pracují tentokrát s mědí.²¹⁰ Jeden z nich sedí na nízkém sedátku a kleštěmi drží kus kovu, do něhož se druhý muž chystá udeřit kladivem. Tato postava je zobrazena podstatně menší než sedící muž, a má jako jediná na této scéně i ramena z profilu. Je otázkou, zda se jedná o mladého chlapce, či má tento rozdíl jiný záměr. Další muž klečí a chystá se kladivem udeřit do předmětu, který Lefebvre považuje za kulatou nádobku.²¹¹ Všichni tři jsou oblečeni do bederních roušek, bez vlasů a vousů.

scéna 31

²⁰⁷ Hoffmann 1961

²⁰⁸ Wasmuth 2018, s. 250.

²⁰⁹ Wasmuth 2018, s. 249.

²¹⁰ Lefebvre 1924a, s. 51.

²¹¹ Lefebvre 1924a, s. 51.

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Jak je napsáno již u předchozí scény, práci s kovy lze vidět i na stěnách mnoha jiných egyptských hrobek (Rechmire (TT100),²¹² Puyemre (TT39),²¹³ Khay (TT173)²¹⁴).
2. Oblečení: Muži jsou na této scéně oděni do bederních roušek, což bylo v Egyptě obvyklé, i na výše zmíněných scénách s podobným námětem jsou takto oděni. Zde se konkrétně jedná o bederní roušky, jejichž konce se navzájem překrývají a nahoře jsou svázané, což je jeden z typů bederních roušek, v Egyptě běžně užívaných.²¹⁵

Pro Egypt netypické prvky:

1. Ramena z profilu: Také zde je jedna postava neobvykle zobrazená s rameny z profilu, viz bod 4 u scény 58.

6.1.4.3 Scéna 36

Tato scéna je také na severní stěně. Nachází se ve spodním registru v prvním sloupci západně od vchodu do hrobky. Cherpion, Corteggiani a Gout ji ve své práci nazvali „Refinace částí pohřební výbavy“,²¹⁶ v čemž se shodují s popisem Lefebvrea.²¹⁷ Jsou na ní čtyři muži. První z nich, v levé části scény, sedí na zemi a pracuje na zvláštním předmětu, který vypadá jako sloup s íónským zakončením, nad nímž je hlavice se čtyřmi vzpínajícími se koňmi. Na vrcholu je jakási kopule a na ní malá okřídlená klečící figurka.²¹⁸ Muž je holohlavý a bez vousů, jeho oblečení pro poškození scény není možné určit. V pravé části scény je druhý pracující muž, klečící na zemi. Lefebvre píše, že pracuje na *rhytonu* s hlavou gazely, který jsme již mohli vidět na scéně číslo 30.²¹⁹ Na fotografii však pro poškození scény není *rhyton* příliš vidět. I tento muž je holohlavý, zdá se, že nemá vousy a je oblečen v bederní roušce. Ve středu mezi oběma muži stojí další dva. Jeden z nich je vyobrazen menší než ostatní, je holohlavý a má na sobě bederní roušku. V rukou drží malou nádobku a *rhyton*, které ukazuje dalšímu muži, zřejmě písaři. Tento

²¹² Davies 1943, pl. LII; pl. LIII; pl. LV.

²¹³ Ogden 2003, s. 155.

²¹⁴ Ogden 2003, s. 162.

²¹⁵ Carius, Flaig 1994, s. 34.

²¹⁶ Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 38.

²¹⁷ Lefebvre 1924a, s. 52.

²¹⁸ Lefebvre 1924a, s. 52-53.

²¹⁹ Lefebvre 1924a, s. 53.

muž je oblečen v *himation* a přes rameno má uzel. Pod jednou paží drží podlouhlý předmět, podle Lefebvrea se jedná o jeho tabulky.²²⁰ Je, stejně jako všichni ostatní, holohlavý a bez vousů. Písař a muž, pracující na podivném sloupu, mají ramena zobrazena z profilu. U menší postavy to pro poškození nelze určit.

scéna 36

Typicky egyptské prvky:

1. Námět: Námět výroby kovových věcí a jejich přípravy není v Egyptě neobvyklý. Můžeme ho nalézt například u Rechmirea, (TT100),²²¹ Puymrea (TT39)²²² nebo Khayho (TT173).²²³ Na této scéně jsou konkrétně předměty zřejmě připravovány pro pohřební výbavu. Takový námět můžeme nalézt například u Apyho (TT217).²²⁴
2. Bederní roušky: O tomto typickém egyptském oděvu jsem již psala v druhém bodě u scény 54.

Pro Egypt netypické prvky:

1. *Rhytony*: I zde se objevují rhytony (nebo alespoň jeden), který je již zmíněn v bodě 3 u scény 30.

²²⁰ Lefebvre 1924a, s. 53.

²²¹ Davies 1943, pl. LII; pl. LIII.

²²² Ogden 2003 s. 155.

²²³ Ogden 2003, s. 162.

²²⁴ Davies 1927, pl. XXXVI.

2. Sloup z levé části scény: Tento předmět měl zřejmě sloužit jako součást pohřební výbavy. Ve své práci jsem již výše zmiňovala několik vyobrazení průvodů nosičů obětin (Rechmire (TT100),²²⁵ Kenamun (TT93)²²⁶) a na žádné z nich se podobný předmět nevyskytuje. Jeho hlavice, zdobená čtyřmi koňmi, pochází z perského umění a je o ní více napsáno u bodu 4 u scény 30. Ostatní prvky tohoto zvláštního předmětu pocházejí spíše z řeckého umění.²²⁷
3. Ramena z profilu: O tomto pro Egypt netypickém zobrazení lidské postavy je více řečeno již v bodě 4 u scény 58.

6.1.4.4 Scéna 44

Tato scéna je na východní straně severní stěny, ve sloupci vzdálenějším od dveří, ve druhém registru od země. Zobrazení jsou na ní tesaři, pracující se dřevem a vyrábějící nábytek. Napravo klečí jeden z mužů a pracuje na dřevěném panelu, zatím nijak nezdobeném. Tento muž má oholenou hlavu, je bez vousů a oblečený je v oděvu upevněném přes jedno rameno. Mohl by to být *exomis*. Další dva jsou v pravé části scény, věnující se podobnému panelu, který však již nese i nějakou výzdobu. Oba jsou holohlaví a bez vousů, jeden z nich má na sobě bederní roušku, druhý pravděpodobně také, ale není to z fotografie dobře patrné. Poslední z nich stojí uprostřed a drží v ruce jakýsi předmět, podle Lefebvrea se jedná o ornament, který bude připevněn na panel.²²⁸ I tento muž je holohlavý, bezvousý a v bederní roušce.

scéna 44

²²⁵ Davies 1943, pl. XCII, pl. CIX, pl. LXX, pl. LXXI, pl. CIX.

²²⁶ Davies 1930, pl. XVIII, pl XXXVIII.

²²⁷ Wasmuth 2018, s. 250.

²²⁸ Lefebvre 1924a, s. 57.

Typicky egyptské prvky:

1. Bederní roušky: I na této scéně jsou někteří muži oblečeni v tomto obvyklém egyptském oděvu (viz bod 2 u scény 54).
2. Námět: Výroba nábytku ze dřeva není ničím neobvyklým na stěnách egyptských hrobek. Podobnou scénu můžeme vidět například u Rechmirea. (TT100).²²⁹

Pro Egypt netypické prvky:

1. *Exomis*: Jak jsem již psala výše, vzhledem k upevnění přes jedno rameno by se mohlo jednat o *exomis*. Ten by pak bylo nutné označit za neegyptský prvek. O tomto oděvu je více psáno u bodu 1 u scény 55.
2. Realistické zobrazení těla: Také na této scéně je jeden muž zobrazen realisticky, nepřiliš štíhlý, s povislým břichem. Více je o tomto netypickém prvku napsáno u bodu 2 u scény 55.

6.1.4.5 Scéna 50

Tato scéna se nachází na východní části severní stěny, v prvním sloupci od dveří ve spodním registru. I na ní je zobrazena práce se dřevem a výroba pohřebního lože.²³⁰ Nohy lůžka jsou vypořádány jako lvi, po stranách je zdobeno vyobrazeními sedících okřídlených sfing a na vrcholu leží dvě podivná stvoření, zčásti lvi s vysokými rohy.²³¹ Pracují na něm tři muži, všichni holohlaví a bez vousů, jako ostatně většina pracujících mužů na scénách, které plní severní stěnu. Jeden sedí z pravé strany, pro poškození však není dobře vidět, v čem je oblečen. Další dva jsou zobrazeni trochu menší a sedí pod lůžkem, pracující na něm zespodu. Ani jejich oblečení není dobře vidět, možná mají bederní roušky. Z levé strany stojí písař, holohlavý, který dohlíží na práci. Jeho oděv vypadá jako *himation*.

²²⁹ Davies 1943, pl. LII; pl. LIII; pl. LV.

²³⁰ Sales 2016, s. 185.

²³¹ Lefebvre 1924a, s. 57.

scéna 50

Typicky egyptské prvky:

1. Námět: Vyobrazení výroby součástí pohřební výbavy je možné nalézt i na scénách, zdobících stěny starších hrobek, například u Apyho (TT217).²³²
2. Pohřební lože: Jedná se o egyptské mumifikační lůžko, dobře známé z vyobrazení již od Staré říše.²³³ Ačkoli samotný prvek je egyptský, neplatí to o dvou podivných stvořeních, která ho zdobí.

Pro Egypt netypické prvky:

1. *Himation*: I zde je příklad tohoto řeckého oděvu, o němž jsem se již zmínila výše (bod 1 u scény 60).
2. Lvi s rohy: Tato dvě stvoření zdobí pohřební lůžko. Tento motiv není egyptský, ale není jednoduché zjistit, odkud přišel. Objevuje se již v Elamu, následně by bylo možné najít ho v Babylonu a též v Persii.²³⁴

²³² Davies 1927, pl. XXXVI.

²³³ Altenmüller 1997, s. 2.

²³⁴ Picard 1931, s. 220.

6.2 Naos

Na rozdíl od *pronaa*, samotný *naos* obsahuje převážně scény v čistě egyptském stylu,²³⁵ kterým se v této práci věnovat nebudu. Výjimkou jsou dvě scény, zachycující procesí nosičů obětin. Obě se nacházejí v nejspodnějším registru, jedna na východní, druhá na západní stěně. Protože jsou si obě velmi podobné, popíši zde pouze jednu.

obrázek č. 19, *naos*

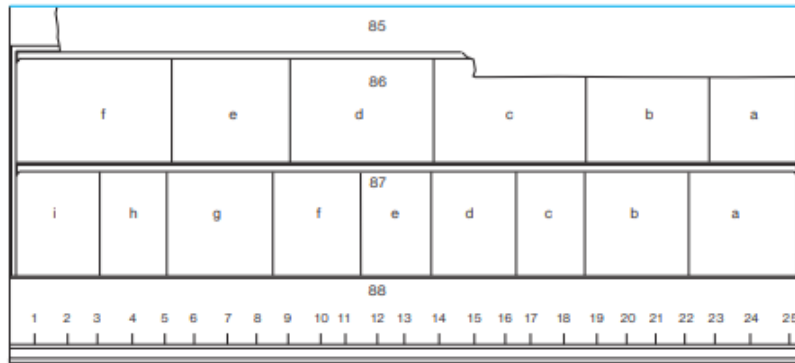
6.2.1 Scéna 88

Svým námětem scéna nijak nevybočuje z toho, co je obvykle zobrazováno v egyptských soukromých hrobkách,²³⁶ jelikož procesí nosičů obětin je velmi typicky egyptská scéna,²³⁷ ale v jejím stylu se objevují věci již více překvapivé. Několik účastníků procesí je dokonce vyobrazeno z anfasu. Vyobrazeno je zde celkem 25 lidí, nepočítaje v to děti. Tato scéna je ve spodním registru západní stěny.

²³⁵ Lefebvre 1924a, s. 31; Sales 2016, s. 180.

²³⁶ O'Brien 2020, s. 31.

²³⁷ Kuvatova 2022, s. 4.

obrázek č. 18, západní stěna *naa*

1. Jako první kráčí muž v bederní roušce, nesoucí tele a husy,²³⁸ vedle něj jde býk s rohy ozdobenými peřím. Na hlavě má, stejně jako mnoho dalších lidí na vyobrazení, květinovou čelenku.
2. Za ním je žena s krátkými vlasy, rovněž ověncena květinami. V rukou nese dítě, taktéž s čelenkou, husu, květinu a nádobu. I vedle ní je tele, které se snaží ukousnout květinu v ženě ruce.
3. Třetí je opět muž v bederní roušce, také on nese tele a husy a za krkem mu sedí dítě, držící květiny.
4. Čtvrtá je žena, která nese na hlavě košík s malými nádobami. Vlasy má ozdobené tenkou čelenkou a zdají se být spletené do tenkých copánků. Má na sobě tenké šaty a plášť, ale jedno její ňadro je nezahalené. Také ona je ověncena množstvím květin. V pozadí za ní kráčí velký pták s květinou kolem krku, podle Lefebvrea se možná jedná o jeřába.²³⁹

²³⁸ Lefebvre 1924a, s 181.

²³⁹ Lefebvre 1924a, s. 181.

scéna 88, postavy 1-4

5. Další je muž s krátkými vlasy a květinovou čelenkou v bederní roušce. Na ramenou nese tele a kytici květin. Za ním jde býk s krkem a rohy ozdobenými květinami.
6. Za ním je žena s krátkými vlasy, celá zahalená do velkého pláště. V náruči nese dítě a na ruce má zavěšený košík, z něhož vykukuje několik hus. Na hlavě nese kachnu. Ona i dítě mají květinové čelenky.
7. Následuje opět muž, holohlavý a v bederní roušce. Také on nese tele na ramenou a v ruce košík s malými ptáčky. V pozadí za ním jde kráva.

scéna 88, postavy 5-7

8. Dále je zde žena, která je s výjimkou chodidel zobrazena z anfasu. Má delší vlasy, splývající na ramena a oblečena je v dlouhých průsvitných šatech. Nese květiny, několik ptáků a nádobu s uchy v podobě vzlétajících kachen.²⁴⁰
9. Průvod pokračuje mužem s velmi krátkými vlasy, také v bederní roušce, který nese množství lotosů. Za ním jde tele, které zvedá hlavu, nejspíš ve snaze ukousnout květiny, nesené mužem.
10. Za ním pokračuje žena, oděná pouze v tmavozelený *exomis*, takže je částečně nahá. Má kudrnaté vlasy, splývající na ramena, ozdobené květinami. V jedné ruce nese kohouta a malou nádobku na řemínku, druhou rukou drží provaz, na kterém vede gazelu.

Scéna 88, postavy 8-10

11. Následuje ji muž, také v tmavozeleném *exomis*, má krátké, kudrnaté vlasy a vousy a na hlavě květinovou čelenku. V jedné ruce nese otevřenou krabici a ve druhé velkou nádobu s vysokým, úzkým hrdlem. Zvíře, které jde za ním, označuje Lefebvre za antilopu,²⁴¹ ale podle rohů je to spíše kozoroh.
12. Následující postavou je žena s krátkými kudrnatými vlasy. Hlavu má ozdobenou květinami a v náručí nese dítě. Kolem krku jsou patrné korálky a oblečená je v zeleném

²⁴⁰ Lefebvre 1924a, s. 181.

²⁴¹ Lefebvre 1924a, s. 182.

pláštíku, který má přehozený přes ramena. Lefebvre píše, že pod ním má ještě šaty,²⁴² z fotky však nejsou patrné. V pozadí jde gazela.²⁴³

13. Následuje opět muž s kudrnatými vlasy a v *exomidě*, tentokrát ale bez vousů. I on má na hlavě květiny a na paži zavěšenou nádobku na řemínku. Na ramenou nese gazelu a za ním kráčí jelen.

scéna 88, postavy 11-13

14. Dále jde žena, vedoucí za ruku dítě v krátké tunice, které drží za křídlo ptáka. Toto dítě je zobrazeno z anfasu. Žena má krátké vlasy, nad hlavou nese kachnu a na paži má zavěšeny květiny a košík s ptáčky. Z fotografie se zdá, že je nahá, ale Lefebvre píše, že má na sobě plášť.²⁴⁴
15. Za ní je opět muž v bederní roušce s krátkými vlasy a bez vousů, který nese tele a ptáky. Druhý jde v pozadí za ním a také se snaží ukousnout květinu, kterou muž nese.
16. Průvod pokračuje ženou, která zvedá do vzduchu malé dítě a líbá ho na tvář. Je oblečena v modré *exomidě* a vlasy, spadající na ramena, má ozdobeny květinovou čelenkou. Kromě dítěte nese ještě ptáky. Za ní jde býk.

²⁴² Lefebvre 1924a, s. 182.

²⁴³ Lefebvre 1924a, s. 182

²⁴⁴ Lefebvre 1924a, s. 182.

scéna 88, postavy 11-16

17. Další je muž v zelené *exomidě*, na hlavě květiny, který nese na ramenou zvíře, které Lefebvre označuje za gazelu,²⁴⁵ jedná se však spíše o kozorooha, vzhledem k jeho rohům. Na pažích má zavěšeny ptáky a nádobu. Další kozoroh (opět původně označený za gazelu) kráčí v pozadí.
18. Pokračuje žena s krátkými vlasy. Její postava je částečně poničená, ale je vidět, že v záhybech šatů na hrudi má dítě. Nese jakousi truhlu a na laně vede zvíře, označené Lefebvreem za kozorooha, nicméně zde je to, vzhledem k rohům, spíše gazela.
19. Průvod pokračuje mužem, nesoucím tele. Má krátké vlasy a je bez vousů. Jeho oblečení není moc vidět, možná měl také bederní roušku. I on má na hlavě květiny. Za ním jdou dva býci s rohy ozdobenými pery.

²⁴⁵ Lefebvre 1924a, s. 182.

scéna 88, postavy 17-19

20. Dále jde žena s krátkými vlasy, oblečená v málo zřetelných šatech s ramínky, ale jedno její ňadro je nahé. Na hlavě nese košík s malými nádobkami. Za ní bylo zřejmě vyobrazeno nějaké zvíře, jsou z něj však vidět pouze kopyta.
21. Další jde muž v *exomidě*, je zde vidět jeho nahé přirození. Má krátké vlasy a nese velký táč, na němž je pes a zvíře, které před ním utíká. Podle rohů se jedná o kozoroha. Lefebvre soudí, že se jedná o výrobky ze stříbra.²⁴⁶ V pozadí je další kozoroh. Obě tato zvířata jsou v Lefebvreově publikaci označena za gazely,²⁴⁷ nicméně podle rohů se dá soudit, že jde právě o kozorohy.
22. Za ním je opět žena s velmi krátkými vlasy v *exomidě*, která ponechává její ňadra nahá. Na ramenu má zvíře a další jde za ní. Lefebvre je označil za gazely,²⁴⁸ ale jedná se spíše o kozorohy. Na paži má ještě květiny a nádobu.

²⁴⁶ Lefebvre 1924a, s. 183.

²⁴⁷ Lefebvre 1924a, s. 183.

²⁴⁸ Lefebvre 1924a, s. 183.

scéna 88, postavy 20-22

23. Následuje ji muž v krátké tunice. Má krátké vlasy, ověčené květinami. Nese v jedné ruce vysokou nádobu a v druhé zvláštní předmět, zdobený dvěma lvy. Podle Lefebvrea se jedná o stříbrnou nádobu.²⁴⁹ V pozadí kráčí další jeřáb.
24. Za ním je žena, oděná do dlouhých šatů, snad se jedná o *chiton*, přes něž má *himation*, který jí zakrývá i vlasy. Jedno její ňadro je však nezakryté. V jedné ruce pozvedá rhyton, ve druhé drží květinu, po které sahá malé dítě v krátké tunice.
25. Průvod uzavírá muž v bederní roušce s teletem na zádech. Má krátké vlasy a je bez vousů. V ruce drží velkou kytici lotosů, které jsou v jakési váze tvořené dvěma vzlétajícími husami.

²⁴⁹ Lefebvre 1924a, s. 183.

scéna 88, postavy 23-25

Typicky egyptské prvky:

1. Námět scény: Procesí nosičů obětí je velmi častým námětem výzdoby egyptských hrobek, najdeme ho například u Rechmirea (TT100)²⁵⁰ a Kenamuna (TT93).²⁵¹
2. Bederní roušky: Většina mužů je zde oblečena v bederních rouškách, což byl obvyklý oděv starých Egyptů (viz bod 2 u scény 54).
3. Květinové čelenky: Mnoho z účastníků průvodu má hlavy ozdobené květinovými čelenkami. Ty se objevují i na starších a tradičních egyptských vyobrazeních, např. u Apyho (TT217),²⁵² Nachta (TT52).²⁵³

Pro Egypt netypické prvky:

1. Oblečení: Na této scéně je k vidění mnoho lidí v řecké *exomidě* (viz bod 1 u scény 58) a jedna žena tu má i *himation* (viz bod 2 u scény 56).
2. Zobrazení z anfasu: Jedna žena a jedno z dětí jsou zde zobrazeni z anfasu, což je v Egyptě neobvyklé (viz bod 5 u scény 58).
3. Vousy: Minimálně jeden z mužů na této scéně má vousy, což také nebylo v Egyptě obvyklé (viz bod 1 u scény 58). Lefebvre zmiňuje vousy u více z nich, ale u ostatních nebyly z fotek dobře zřetelné.

²⁵⁰ Davies 1943, pl. XCII, pl. CIX, pl. LXX, pl. LXXI, pl. CIX.

²⁵¹ Davies 1930, pl. XVIII, pl. XXXVIII.

²⁵² Davies 1927, pl. XXV.

²⁵³ Davies 1917, pl. XIII; pl. XV.

4. Mužská nahota: Minimálně jeden z mužů zde má nahé přirození. Lefebvre to opět zmiňuje u více z nich. Takovéto zobrazování je pro Egypt rovněž netypické (viz bod 6 u scény 56).
5. Květiny: Stejně jako na scéně s nosiči obětí z *pronaa*, i zde je mnoho květin. Některé z nich jsou tradiční egyptské lotosy, ale další dosahují fantastických tvarů a forem, což pro egyptské scény nebylo úplně obvyklé (viz bod 2 u scény 72).
6. Děti: V tomto procesí je zobrazeno mnoho dětí, dospělí je líbají, zvedají do výšky a hrají si s nimi. Takováto uvolněnost není obvyklá pro tradiční egyptské scény, je však velmi typická pro Amarnské období. Ruiny Achetatonu leží nedaleko Hermopole a podle Valerie Kuvatové je pravděpodobné, že obyvatelé Hermopole je znali. Podle ní jsou tato vyobrazení silně inspirována právě uměním Achnatonovy doby.²⁵⁴ Podobná scéna, kde královna líbá svou dceru, je například na jednom fragmentu, původně z Amarny, který byl nalezen v Hermopoli.²⁵⁵ Nejednalo by se tedy o prvek neegyptský, ale pro Egypt velmi netypický, objevující se jen v jednom velmi specifickém období egyptských dějin.
7. Realistické zobrazení těla: I na této scéně je několik mužů s tučným a povislým břichem, což je možná též prvek inspirovaný amarnským uměním. Více je o tom napsáno u bodu 2 u scény 55.

²⁵⁴ Kuvatova 2022, s. 8-12.

²⁵⁵ Kuvatova 2022, s. 11.

8 Závěr

Cílem této práce bylo popsat jednotlivé scény a určit prvky, které nejsou typické pro egyptské umění. Takových prvků zde bylo mnoho. Mezi ty nejčastější patří řecké oděvy. Při jejich určování jsem vycházela především z publikace *Greek and Roman Dress from A to Z*,²⁵⁶ dalším zdrojem byla kniha *Vývoj odívání v pravěku a starověku*.²⁵⁷ Vycházela jsem též z toho, co o daných scénách napsal přímo Gustav Lefebvre, nicméně jeho závěry jsem ověřovala a tam, kde s nimi nesouhlasím, jsou uvedeny protiargumenty. Z řeckých oděvů se v Petosiridově hrobce objevuje *chiton*, *himation*, *exomis*, *peplos* a čapka *pilos*, přičemž nejvíce zastoupeny jsou první dva jmenované. Dá se říci, že *himation* mají na sobě pouze osoby výše postavené, například Petosiris sám nebo písaři, v *chitonu* pak byli oblečeni jak dělníci, tak lidé v průvodech nosičů obětí. Další zvláštností je to, že oděvy jsou někdy barevné, což na egyptských scénách z dřívějších dob vidíme jen velmi zřídka.

Dalším častým neegyptským prvkem je zobrazení celé postavy z anfasu, či naopak zobrazení celé postavy, včetně ramen, z profilu. Pro staroegyptské umění bylo typické zobrazovat lidi tak, že jejich hlava, trup, nohy i paže byly z profilu, zatímco ramena a oko byly viděny divákem zepředu.²⁵⁸ Je zajímavé, že ačkoli takovéto realističtější zobrazení bylo zřejmě umělci známo a je použito u mnoha postav, u dalších je naopak dodrženo tradiční vyobrazení. Oba typy se někdy objevují i na jedné scéně zároveň.

Dalším z neegyptských prvků, identifikovaných v této práci, je zobrazení mužů s vousy. V egyptské ikonografii je toto neobvyklé.²⁵⁹ Je sice možno nalézt vousaté muže, například u Rechmirea (TT100)²⁶⁰ a Kenamuna (TT93)²⁶¹ nicméně je to spíše ojedinělé. V Řeckém prostředí naopak starší muži v této době běžně nosili vousy. Módu hladkých tváří zavedl až Alexandr Makedonský,²⁶² nicméně Petosiridova hrobka byla postavena někdy v době, kdy se tato novinka pravděpodobně sotva začala rozšiřovat.

Pro Egypt netypické je rovněž zobrazení nahých mužů, které se v Petosiridově hrobce několikrát objevuje. V Egyptě bylo obvyklé zobrazovat nahé pouze děti.²⁶³ Je možné nalézt

²⁵⁶ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007.

²⁵⁷ Navrátilová 2022.

²⁵⁸ Teeter 1994, s. 16.

²⁵⁹ Teeter 2000, s. 159.

²⁶⁰ Davies 1943, pl. LVIII.

²⁶¹ Davies 1930, pl. LXV.

²⁶² Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 18.

²⁶³ Goelet 1993, s. 21.

vyobrazení nahých dospělých mužů, ale nejvíce jich je ze Staré říše a postupně během času mizí.²⁶⁴ Naopak pro řeckou kulturu nebylo nahé mužské tělo ničím neobvyklým a je v umění časté.²⁶⁵ Výše jsem odkazovala na několik kusů řecké keramiky s takovým příkladem (bod 6 u scény 56).

Kromě oblečení jsou zde i některé netypické účesy. Objevují se především na scéně 68. Ve druhém bodě u této scény jsem je srovnala s účesy lidí z vyobrazení na řecké keramice, které jsou velmi podobné. U scén s nosiči obětí také zmiňuji neobvyklý vzhled květin.

Tento hybridní styl, kombinující řecké a egyptské umění, se začal vyvíjet v Memfidě již v Pozdní době, kdy tam žili řečtí kupci. Pro ně byly vyráběny pohřební stély právě v takovémto stylu. Je možné, že na Petosiridově hrobce pracovali i dělníci z Memfidy, kteří měli s podobnou výzdobou zkušenosti.²⁶⁶

Pro scény v Petosiridově hrobce je charakteristická jakási uvolněnost a živost, nejvíce je to patrné u procesí nosičů obětí, a to především u toho, které je vyobrazeno ve svatyni. Na scéně je mnoho dětí, dospělí je zvedají do výšky, hrají si s nimi, smějí se. Některá telata pokojně kráčí, jiná se však pokoušejí ukousnout květiny, nesené v průvodu. Tato živost je podle Kuvatové ovlivněna uměním nedaleké Amarny. Jak již bylo řečeno v úvodu, Amarna nebyla pro obyvatele Hermopole nedostupná a některé amarnské reliéfy byly v tomto městě dokonce nalezeny. Proto není nijak nepravděpodobné, že se jimi umělci inspirovali.²⁶⁷ Dalším prvkem, který není pro egyptské umění obvyklý, a který by mohl být inspirován Amarnou, je realistické zobrazení mužského těla. Na několika scénách v hrobce jsou muži s tučným břichem, kteří příliš nepřipomínají egyptský ideál krásných a bezchybných těl, obvykle zobrazovaných.²⁶⁸

Mimo prvky inspirované řeckou kulturou je zde i několik málo takových, které je možné vystopovat v kultuře perské. Jedná se o zvláštní sloup, především jeho hlavici, a *rhyton*, které se nacházejí na scénách 30 a 36. Hlavice sloupu se čtyřmi vzpínajícími se koňmi připomíná perské umělecké prvky, ačkoli není úplně stejná jako její paralely z Persie.²⁶⁹ Též *rhyton* je silně inspirován perským uměním.²⁷⁰

²⁶⁴ Goelet 1993, s. 21.

²⁶⁵ Bonfante 1998, s. 549; Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 132.

²⁶⁶ Cole 2018, s. 84.

²⁶⁷ Kuvatova 2022, s. 10.

²⁶⁸ Sales 2016, s. 194, Teeter 2000, s. 150.

²⁶⁹ Wasmuth 2018, s. 249.

²⁷⁰ Wasmuth 2018, s. 250.

V kontrastu s těmito neegyptskými prvky jsou naopak prvky, které jsou pro Egypt typické. Jedná se především o náměty scén, jelikož téměř všechny scény jsou svým tématem velmi tradiční a je možné k nim nalézt paralely z mnohem starších egyptských hrobek. Jedinou výjimkou je scéna 68, kde je zobrazeno truchlení příbuzných před jakousi svatyní, zřejmě odkazující k zemřelému Petosiridovi. Nicméně i na této scéně je zachován pro Egypt obvyklý motiv přijímání obětí zemřelým od jeho žijících příbuzných. Umělci pracující v Petosiridově hrobce přijali množství řeckých (i jiných) prvků, které jsou vyjmenovány výše, ale zakomponovali je do známých a tradičních egyptských témat, kterými hrobku vyzdobili.²⁷¹

Jak již rovněž bylo zmíněno, vedle zobrazení cele z profilu je u množství postav stále použito tradiční egyptské zobrazení, kdy ramena a oko z profilu nejsou. Kromě řeckého oblečení se stále objevují také tradiční egyptské bederní roušky (především ve scénách s řemeslníky na severní stěně). Tak v této hrobce vidíme prvky různých kultur, existující poklidně vedle sebe na scénách s tradičními tématy, používanými v Egyptě již od dávných dob.

Petosiridova hrobka je unikátem, protože je zřejmě nejstarší známou hrobkou s takto hybridní výzdobou. Na pohřebišti kolem ní sice stojí hrobky podobné, jejich výzdoba je však mnohem méně propracovaná a více poškozená, krom toho se zdá, že Petosiridova hrobka je z nich nejstarší.²⁷² Zjistit, jaký měl Petosiris důvod k použití tohoto stylu by bylo tématem na samostatnou práci. Je možné, že zobrazil to, co viděl kolem sebe, nebo to, co by si vidět přál. Zajímavé je, že hybridní styl je použit ve scénách zobrazujících každodenní život nebo pohřební kult, scény náboženské a zásvětní jsou však egyptské.

Důvody, které k tomuto Petosirida vedly, rozebírala ve svém článku Sara Cole.²⁷³ Podle ní se Petosiris snažil do své hrobky zahrnout aspekty řecké kultury, ale dával si pozor, aby sám byl vždy zobrazen pouze v egyptském stylu, čímž zdůrazňoval svou funkci jakožto držitele egyptské tradice. Zde musím nesouhlasit. Oděv, v němž je Petosiris zobrazován, Lefebvre²⁷⁴ i Sales²⁷⁵ určují jako řecké *himation* a skutečně tak vypadá, ačkoli je zobrazeno statickým egyptským způsobem. *Himation* se nosilo omotané kolem těla, zakrývající jednu ruku a rameno, zatímco druhé rameno a paži ponechávalo volné,²⁷⁶ a přesně tímto způsobem je Petosiris oblečen. Naopak podobný oděv není k vidění na žádné z tradičních egyptských scén,

²⁷¹ Cole 2018, s. 83.

²⁷² Kuvatova 2022, s. 2., Sales 2016, s. 179.

²⁷³ Cole 2018.

²⁷⁴ Např. zde: Lefebvre 1924a, s. 84.

²⁷⁵ Sales 2016, s. 190.

²⁷⁶ Cleeland, Davies, Llewellyn-Jones 2007, s. 92.

zmiňovaných v této hrobce. Petosiris tedy nenechal zobrazit v řeckých oděvech pouze svou rodinu a ostatní lidi, zaplňující stěny jeho hrobky, ale i sám sebe. To mohlo být proto, jak píše i Cole, aby vyšel vstříc nové kultuře a novým vládcům, přicházejícím do Egypta, zároveň však chtěl zdůraznit kontinuitu s Egyptskou historií a tradicemi a proto tyto prvky zakomponoval do klasických egyptských témat. Zajímavé je pak použití několika málo prvků, odkazujících na kulturu perskou, které jsou zmíněny výše. Snad chtěl ve své hrobce zohlednit a zaznamenat všechny bouřlivé změny, které za svůj život viděl procházet jeho zemí.

9 Bibliografie

9.1 Zkratky:

AJA: American Journal of Archaeology (Baltimore/New York/Concord/New Haven)

ASAE: Annales du Service des antiquités de l'Égypte (Le Caire)

BMPES: British Museum Publications on Egypt and Sudan (London)

CdE: Chronique d'Égypte (Bruxelles)

CHANE: Culture and History of the Ancient Near East (Leiden)

CRAIBL: Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres (Paris)

JAOS: Journal of the American Oriental Society (Baltimore/Boston/New Haven)

JEA: Journal of Egyptian Archeology (London)

RAr: Revue archéologique (Paris)

SAK: Satudien zur Ägyptischen Kultur (Heidelberg)

SSR: Studien zu spätägyptischen Religion (Wiesbaden)

9.2 Internetové zdroje

Excavations - Tuna el-Gebel, Tuna Necropolis. [online]. Dostupné z: <https://www.tuna-el-gebel.com/en/excavations.html> [citováno k 10.5.2023].

Projekt Tuna el-Gebel [online]. Dostupné z: <https://tunaelgebel.wordpress.com/tuna-el-gebel/> [citováno k. 10.5.2023].

9.3 Použitá literatura

ALTENMÜLLER, H.

1997 Auferstehungsritual und Geburtsmythos. In: SAK 24, s. 1-21.

ANSON, E.

2018 Ptolemy and the Destruction of the First Regency. in: HOWE, T. *Ptolemy I. Soter, A Self-Made Man*. Oxford: Oxbow Books, s. 20-35.

ATKINSON, K. M. T.

1956 The Legitimacy of Cambyses and Darius as Kings of Egypt. In: JAOS 76(3), s. 167-177.

BADAWY, A.

1956 Le grand temple Gréco-romain à Hermoupolis Ouest. In: CdE 31, s. 257-266.

1960 Une campagne de fouilles dans la nécropole d'Hermoupolis-Ouest. In: RAr 1960, s. 91-101.

BIZER, S. LASSL, K.

1994 Frauenkleidung. In: SCHMIDT, D. Vom Nil zum Neckar: Kleidung im Alten Ägypten; Studienmaterial für Schule und Museum. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren, s. 17-29.

BONFANTE, L.

1989 Nudity as a Costume in Classical Art. In: AJA 93(4), s. 543-570.

CANEVA, S. G.

2018 Ptomely I.: Politics, Religion and the Transition to Hellenistic Egypt. In: HOWE, T. *Ptolemy I. Soter, A Self-Made Man*. Oxford: Oxbow Books, s. 88-127.

CARIUS, K. FLAIG, C.

1994 Männerkleidung. In: SCHMIDT, D. *Vom Nil zum Neckar: Kleidung im Alten Ägypten; Studienmaterial für Schule und Museum*. Baltmannsweiler: Schneider-Verl. Hohengehren, s. 30-46.

CLELAND, L. DAVIES, G. LLEWELLYN-JONES, L.

2007 *Greek and Roman Dress from A to Z*. Abingdon: Routledge.

COLE, S.

2019 Cultural manoeuvring in the elite tombs of Ptolemaic Egypt. In: GONDEK, R. M. SULOOSKY WEAVER, C. L. (eds). *The ancient art of transformation: case studies from Mediterranean contexts*. Oxford: Oxbow Books, s. 75-106.

DAVIES, N. de G.

1908 *The Rock Tombs of el-Amarna. Part V. Smaler Tombs and Boundary Stelae*. London: Egypt Exploration Fund.

1917 *The Tomb of Nakht at Thebes*. In: Robb de Preyster Tytus Memorial series, vol. 1. New York: The Metropolitan Museum of Art.

1927 *Two Ramesside Tombs at Thebes*. In: Robb the Preyster Tytus Memorial Series, vol. 5. New York: The Metropolitan Museum of Art.

1930 *The Tomb of Kenamun at Thebes. vol. 1*. New York: The Metropolitan Museum of Art.

1943 *The Tomb of Rekhmire at Thebes, vol. 2*. New York: The Metropolitan Museum of Art.

DODSON, A. IKRAM, S.

2008 *The Tomb in Ancient Egypt*. London: Thames and Hudson Ltd.

DONOVAN, L. MC CORQUODALE, K.

2000 *Egyptian Art, Principles and Themes in Wall Scenes*. In: *Prism Archeological Series* 6. Giza: Prism.

DREISCH, von den, A. KESSLER, D. STEINMANN, F. BERTEAUX, V. PETERS, J.

2005 Mummified, Deified and Buried at Hermopolis Magna – The Sacred Birds from Tuna el-Gebel, Middle Egypt. In: *Egypt and the Levant* 15, s. 203-244.

FASSBINDER, J. W. E. KÜHNE, L. FLOSSMANN-SCHÜTZE, M.

2015 The Hellenistic Settlement of Tuna el-Gebel, Egypt. In: *Archeologia Polona* 53, s. 276-280.

GABRA, S.

1932 *Rapport préliminaire sur les Fouilles de l'Université égyptienne à Touna (Hermopolis Ouest)*. In: *ASAE* 32, s. 56-77.

1939 Fouilles de l'Université Fouad el Awal à Touna el Gebel (Hermopolis Ouest). In: *ASAE* 39, s. 483-496.

1941 Le Monument Funéraire de Padykam et de sa Famille. In: GABRA, S. DROITON, É. PERDRIZET, P. WADDELL, W. G. *Rapport sur les Fouilles d'Hermoupolis Ouest (Touna al Gebel)*. Cairo: Imprimerie de l'Institut français d'archéologie orientale. s. 11-27.

GABRA, S. DROITON, É. PERDRIZET, P. WADDELL, W. G.

1941 *Rapport sur les Fouilles d'Hermoupolis Ouest (Touna al Gebel)*. Cairo: Imprimerie de l'Institut français d'archéologie orientale.

GOELET, O.

1993 Nudity in Ancient Egypt. In: *Notes in the History of Art* 12(2), s. 20-31.

GRIMM, G.

1975 Tuna el-Gebel 1913-1973. Eine Grabung des deutschen Architekten W. Honroth und neuere Untersuchungen in Hermopolis-West (Tanis Superior). In: *MDAIK* 31, s. 221-236.

HANRAHAN, M.

1961 Naucratis and the Relations between Greece and Egypt during the VIIth and VIth Centuries B. C. In: *University Review* 2(5), s. 46-57.

HARRINGTON, N.

2013 *Living with the death: ancestor worship and mortuary ritual in ancient Egypt*. Oxford: Oxbow Books.

HOFFMANN, H.

1961 The Persian Origin of the Attic Rhyta. In: *Antike Kunst* 4(1), s. 21-26.

CHASSINAT, E. G.

1903 Séance du 11 septembre. In: CRAIBL, s. 399-401.

CHERPION, N. CORTEGGIANI, J. P. GOUT, J. F.

2022 *Le tombeau de Pètosiris à Touna el-Gebel, Relevé photographique. Édition révisée.*
In: Bibliothèque générale 27. Le Caire: Institut français d'archéologie orientale.

KAHN, D.

2008 Inaros' Rebellion against Artaxerxes I and the Athenian Disaster in Egypt. In: *The Classical Quarterly* 58(2), s. 424-440.

KESSLER, D.

1981 *Historische Topographie der region zwischen Mallawi und Samalut.* In: TAVO 30, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag

1986 Tuna el Gebel. In: *Lexikon der Ägyptologie* 6, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 797-804.

KESSLER, D. NUR EL-DIN, A.

1994 Der Tierfriedhof von Tuna el-Gebel. Stand der Grabungen bis 1993, *Antike Welt* 25: 252–265.

1996 Das Priesterhaus am Ibiotapeion von Tuna el-Gebel, in: MDAIK 52, 194-221.

KUVATOVA, V.

2022 Stylistic Traces of Amarna Art in Reliefs of the Tomb of Petosiris (Tuna el Gebel Necropolis). In: *Old World: Journal of Ancient Africa and Eurasia*, Brill. s. 1-27.

LEFEBVRE, G.

1920 Le Tombeau de Petosiris: Preliminary Report, In: ASAE 20, s. 41-121.

1924a *Le Tombeau de Petosiris Vol. 1: Description*. Le Caire.

1924b *Le Tombeaou de Petosiris Vol. 2: Textes, Vol. 3: Vocabulaire et Planches*, Le Caire.

LEMBKE, K.

2010 The Petosiris Necropolis of Tuna el-Gebel. In: LEMBKE, K., MINAS-NERPEL, M., PFEIFFER, S. (eds.), *Tradition and Transformation. Egypt Under Roman Rule : Proceedings of the International Conference, Hildesheim, Roemer- and Pelizaeus-Museum, 3–6 July 2008*. CHANE 41, Leiden: Brill, s. 231-254.

2012 City of the Dead: Tuna el-Gebel. In: RIGGS, C. (ed.) *The Oxford Handbook of Roman Egypt*. Oxford: University Press, s. 205-222.

2014 City of the Dead: The Necropolis of Tuna el-Gebel during the Roman Period. In: O'CONNELL, E. (ed.). *Egypt in the First Millenium AD. Perspectives of New Fieldwork*. BMPES 2, London: Peeters: 83-92.

LISSARRAGUE, F.

2012 Figuring Religious Ritual. In: SMITH, T. J. PLANTZOS, D. *A Companion to Greek Art. Vol. II*. Malden; Oxford: Wiley-Blackwell, s. 564-578.

LICHTHEIM, M.

1980 *Ancient Egyptian literature, vol. 3*. Berkeley; Los Angeles: California University Press.

LLOYD, A. B.

2003 The Late Period. In: SHAW, I. (ed.), *The Oxford History of Ancient Egypt*. Oxford: Oxford University Press, s. 364-387.

2003 The Ptolemaic Period. In: SHAW, I. (ed.), *The Oxford History of Ancient Egypt*. Oxford: Oxford University Press, s. 388-413.

LYNCH, K. M.

2012 Drinking and Dining. In: SMITH, T. J. PLANTZOS, D. *A Companion to Greek Art. Vol. II*. Malden; Oxford: Wiley-Blackwell, s. 525-542.

MEKHITARIAN, A.

1954 *Egyptian Painting*. New York: Skira.

MENU, B.

1994 Le tombeau de Pétosiris, nouvel examen, In: BIFAO 94, s. 311-327.

MURNANE, W. J. SICLEN III., CH. C. van

1993 The Boundary Stelae of Akhen. In: LLOYD, A. B. (ed.). *Studies in Egyptology*. London: Kegan Paul International Ltd.

MURRAY, M. A.

2003 Cereal production and processing. In: NICHOLSON, P. T. SHAW, I. (eds.). *Ancient Egyptian Materials and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press, Third Printing. s. 505-536.

MURRAY, M. A. BOULTON, N. HERON, C.

2003 Viticulture and wine production. In: NICHOLSON, P. T. SHAW, I. (eds.). *Ancient Egyptian Materials and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press, Third Printing, s. 577-608.

NAQATEN, S.

1982 Petosiris. In: *Lexikon der Ägyptologie* 4. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, s. 995-998.

NAVRÁTILOVÁ, J.

2022 *Vývoj odívání v pravěku a starověku*. Praha: Karolinum.

O'BRIEN, L.

2020 *Reconstructing Hybridity: A Study in Graeco-Roman Funerary Art*. Liverpool: The University of Liverpool, unpublished Ph.D. dissertation.

OGDEN, J.

2003 Metals. In: NICHOLSON, P. T. SHAW, I. (eds). *Ancient Egyptian Materials and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press, Third Printing, s. 148-176.

PASPALAS, S. A.

2012 Greek Decorated Pottery II.: Regions and Workshops. In: SMITH, T. J. PLANTZOS, D. *A Companion to Greek Art. Vol. II*. Malden; Oxford: Wiley-Blackwell, s. 62-104.

PERDRIZET, P.

1941 Maison Funéraire 1, Dittte Maison d'Isidôra. In: GABRA, S. DROITON É. PERDRIZET P. WADDELL, W. G. *Rapport sur les Fouilles d'Hermoupolis Ouest (Touna al Gebel)*. Cairo: Imprimerie de l'Institut français d'archéologie orientale. s. 67-72.

PICARD, CH.

1931 Les influences étrangères au tombeau du Petosiris: Grèce ou Perse? In: BIFAO 30, s. 201-227.

RICKERT, A.

2011 *Gotttheit und Gabe, Eine ökonomische Prozession im Soubassement des Opettempels von Karnak und ihre Parallele in Kom Ombo*. In: SSR 4, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

SABOTTKA, M.

1983 Tuna el-Gebel, Grab des Djed-Thot-jw-ef-ankh: Vorbericht. In: ASAE 69, s. 147-151.

SALES, des CANDEIAS, J.

2016 The Decoration of the Pronaos of Petosiris' Tomb. Themes, Scenes, Styles and Techniques. In: *Trabajos de Egiptología Papers on Ancient Egypt* 7, s. 179-201.

SHAPIRO, H. A.

2012 Olympian Gods Home and Abroad. In: SMITH, T. J. PLANTZOS, D. *A Companion to Greek Art. Vol. II*. Malden; Oxford: Wiley-Blackwell, s. 399-413.

STUPKO-LUBCZYŃSKA, A.

2016 *Offering Scenes in the Chapel of Hatshepsut*. Warsaw: IKŚiO PAN.

TEETER, E.

1994 Egyptian Art. In: *Art Institute of Chicago Museum Studies* 20(1), s. 15-31

2000 The Body in Ancient Egyptian Texts and Representations (Plate 6). In: *The Bulletin of the American Society of Papyrologists*, 37(1/4), s. 149–170.

TYLDELSLEY, J. A.

1999 Tuna el-Gebel. In: BARD, K. A. (ed.). *Encyclopedia of the Archeology of Ancient Egypt*, London-New York: Routledge, s. 847-849.

WASMUTH, M.

2018 Persika in der Repräsentation der ägyptischen Elite. In: JEA 103(2), s. 241-250.

WOJCIECHOWSKA, A.

2016 From Amyrtaeus to Ptolemy: Egypt in the Fourth century B. C. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

ZIVIE, A. P.

1975 Une statue stéléphore au nom d'Imaounefer d'Hermopolis Magna. In: BIFAO 75, s. 321-342.

9.4 Zdroje použitých obrázků

obrázek č. 1: Arachne. [online] Dostupné z:

https://arachne.dainst.org/project/tuna_el_gebel?fbclid=IwAR2ilkImcZ4KH-x-MLdTJUPLL3L15I7mqqf8IVefeyGgi7p7LJ1yq-up4Ds#con10t%2Fimg%2Ftuna%2F02_Plan.jpg [citováno k 5.5.2023].

obrázek č. 2: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 13.

obrázek č. 3: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 195.

obrázek č. 4: Lefebvre 1924a.

obrázek č. 5: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 31.

obrázek č. 6: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 64.

obrázek č. 7: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 52.

obrázek č. 8: Shapiro 2012, s. 403.

obrázek č. 9: Lynch 2012, s. 535.

obrázek č. 10: Lynch 2012, s. 536.

obrázek č. 11: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 82.

obrázek č. 12: Paspalas 2012, s. 97.

obrázek č. 13: Shapiro 2012, s. 411.

obrázek č. 14: Shapiro 2012, s. 403.

obrázek č. 15: Lynch 2012, s. 535.

obrázek č. 16: Lynch 2012, s. 536.

obrázek č. 17: Lissarrague 2012, s. 567.

obrázek č. 18: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 32.

obrázek č. 19: Cherpion, Corteggiani, Gout 2022, s. 99.